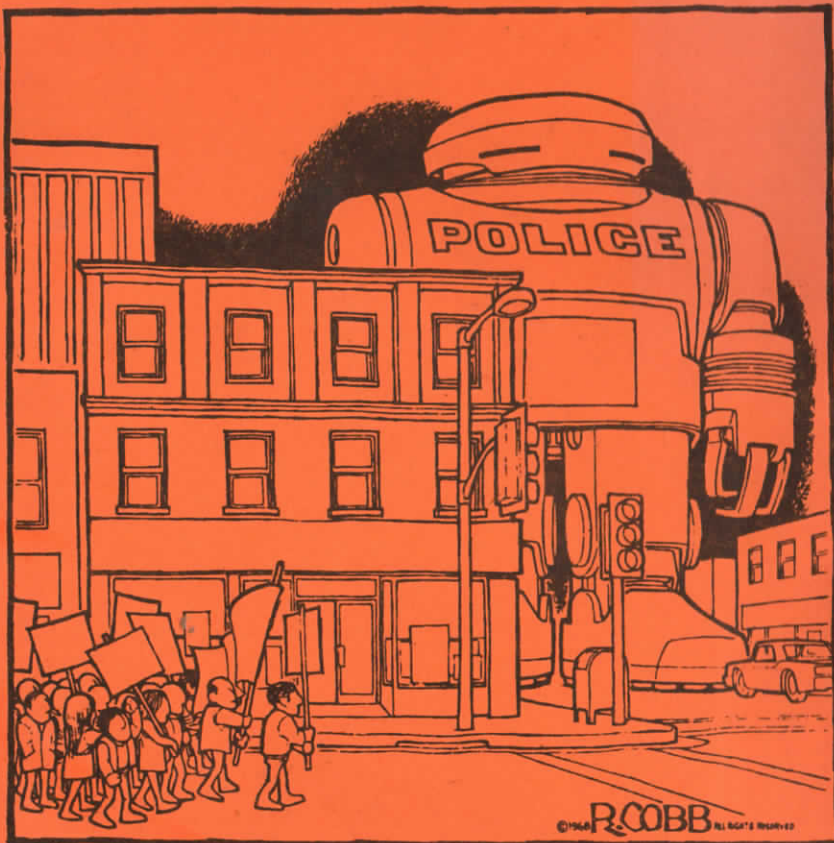

wat
is
een
anarchist

1973
Uitgeverij Miro Wageningen

wat is een anarchist

Oorspronkelijke titel en uitgave: About anarchism
Freedom Press,
Angel Alley,
84b Whitechapel High Street
Londen, E 1

Nicolas Walter

A.M.S.A.B.
REF MAO/205.23

Nederlandse uitgave: Uitgeverij Miro, Nobelweg 108, Wageningen.

Alles uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder toestemming van de uitgever.
Any part of this book may be reproduced in any form, by print, photo-print, microfilm or any other means without permission of the publisher.

Deze brochure is eerst verschenen in juni 1969 als honderdste nummer van het engelse maandblad Anarchy. Dit nummer viel ongeveer samen met het honderdjarig bestaan van de anarchistiese beweging, gerekend vanaf de toetreding van de bakoenisten tot de Eerste Internationale (1864-1877).

Walter heeft niet de bedoeling gehad een officieel handboek over het anarchisme te schrijven. Zoals alles in het anarchisme is ook dit een persoonleke visie. Dat wil niet zeggen dat Walter er maar op los heeft geschreven. Hij heeft getracht een zo volledig mogelek beeld van de opvattingen, de stromingen, de doelstellingen en de praktijk van het anarchisme te geven en volgens mij is hij daar prima in geslaagd voorzover dat binnen vijftig kleine bladzijden kan.

Na de verschillende vertalingen die er al van zijn verschenen komt deze nederlandse een beetje achteraan bengelen. Ik denk dat hij aan de aandacht is ontsnapt. Hij geeft volgens mij precies wat iemand nodig heeft die een kort overzicht wil van wat er in het anarchisme te koop is.

Ik heb hier en daar een kleinigheid toegevoegd of weggelaten om de tekst aan te passen aan Nederland en aan 1973.

Bas Moreel

wat denkt een anarchist

De eerste anarchisten waren deelnemers aan de engelse en franse revoluties in de zeventiende en achttiende eeuw. Ze werden zo genoemd omdat men voorstanders in hen zag van anarchie in de betekenis van chaos of wanorde. Na ongeveer 1840 gingen mensen zich anarchist noemen om te laten zien dat ze anarchie wilden in de betekenis van afschaffing van iedere regering. Het woord anarchie komt van het griekse woord anarchia en dat had allebei de betekenissen. Niet-anarchisten zeggen vaak dat de twee betekenissen op hetzelfde neerkomen maar de anarchisten stellen dat er wel degelek verschil is. Volgens de anarchisten hoeft regeringloosheid niet alleen niet tot chaos en wanorde te leiden maar een samenleving zonder regering zelfs beter georganiseerd zijn dan de maatschappij die wij kennen.

Het anarchisme is de politieke doordenking van de psiechiese reactie tegen gezag die overal voorkomt. Iedereen kent wel de geboren anarchist die nooit iets gelooft of doet alleen maar omdat een ander wil dat hij dat gelooft of doet. Overal in de geschiedenis zijn voorbeelden te vinden van die praktische aanleg tot anarchie bij individuen of groepen die in opstand komen tegen de heersers. Het anarchistiese denken is ook al heel oud. Verhalen over een goede oude tijd zonder een regering zijn te vinden bij de oude Chinezen, Indiërs, Egiptenaren, Mesopotamiërs, Grieken en Romeinen. Ook bij veel godsdienstige en politieke schrijvers en groeperingen vindt men het verlangen naar een utopia zonder regering. Maar de

toepassing van anarchistiese uitgangspunten op een konkrete situatie is van jongere datum. Pas in de negentiende eeuw is er een beweging opgekomen om de regeringen in de bestaande maatschappijen af te schaffen.

Ook andere groepen, in het linkse en in het rechtse kamp, willen in theorie geen regering meer, als de markt zo vrij is dat er geen toezicht meer nodig is, of als de mensen zo gelijk zijn dat alle dwang kan worden afgeschaft. Maar de praktijk van die groepen komt erop neer dat ze de regeringen alsmear sterker maken. De anarchisten zijn de enigen die de regeringen in de praktijk willen afschaffen. Dat is niet omdat de anarchisten menen dat alle mensen van nature goed zijn, of hetzelfde, of verbeterd kunnen worden of wat er nog meer voor moois te bedenken valt. Het is doodgewoon omdat de anarchisten menen dat bijna alle mensen sociaal zijn, dat ze op elkaar lijken en dat ze in staat zijn om hun eigen boontjes te doppen. Veel mensen zeggen dat er een regering moet zijn omdat sommige mensen waarschijnlijk niet op zichzelf kunnen passen. De anarchisten zeggen dat er geen regeringen mogen zijn omdat geen mens te vertrouwen is als het erom gaat op een ander te passen. Als de mensen zo slecht zijn dat anderen hen moeten regeren hoe kan er dan iemand zo goed zijn dat hij anderen kan regeren? Macht maakt korrump en absolute macht maakt absoluut korrump. Van de andere kant: de rijkdommen van de aarde zijn te danken aan het werk van de hele mensheid, alle mensen hebben dus een gelijk recht om mee te doen aan de voortzetting van dat werk en om er de vruchten van te plukken. Het anarchisme is een ideaal van zowel volledige vrijheid als van volledige gelijkheid.

LIBERALISME EN SOCIALISME

Het anarchisme is te beschouwen als iets wat is voortgekomen uit het liberalisme of uit het socialisme of uit beide. De anarchisten willen vrijheid net als de liberalen en ze willen gelijkheid net als de socialisten. Maar alleen liberalisme bevredigt de anarchisten niet en alleen socialisme ook niet. Vrijheid zonder gelijkheid betekent dat de armen en de zwakken minder vrij zijn dan de rijken en de sterkenen gelijkheid zonder vrijheid betekent dat we allemaal slaven zijn. Vrijheid en gelijkheid sluiten elkaar niet uit maar vullen elkaar aan, in de praktijk is het een niet mogelek zonder het ander. Vrijheid is geen echte vrijheid als sommige mensen te arm of te zwak zijn om er iets aan te hebben en gelijkheid is geen echte gelijkheid als de ene mens de andere de wet voorschrijft. De grote bijdrage van de anarchisten aan de politieke theorie is de gedachte dat per slot van rekening vrijheid en gelijkheid hetzelfde zijn.

Het anarchisme verschilt ook van het liberalisme en het socialisme door zijn andere kijk op de geschiedenis van de mensheid. Voor de liberalen is de geschiedenis een rechtlijnige ontwikkeling van barbaarsheid, bijgevoel, onverdraagzaamheid, tirannie, naar beschaving, inzicht, verdraagzaamheid, vrijheid. Er is wel vooruitgang en achteruitgang waar te nemen maar in feite gaat de geschiedenis van de mensheid toch van een slecht verleden naar een goede toekomst. De socialisten zien de geschiedenis als een dialektiese ontwikkeling van barbaarsheid via despotisme, feodalisme en kapitalisme naar de overwinning van het proletariaat en de opheffing van de klassen. Er zijn revoluties en reacties waar te nemen maar ook voor de socialisten is de geschiedenis van de mensen als geheel gezien een ontwikkeling van een slecht verleden naar een goede toekomst.

De opvatting van de anarchisten is heel anders. In feite zien ze vaak helemaal geen vooruitgang. De geschiedenis is voor hen niet een rechtlijnige of dialektiese ontwikkeling in één bepaalde richting maar een produkt van tegengestelde invloeden. De geschiedenis van alle menseleke samenlevingen is de geschiedenis van strijd tussen heersers en overheersten, tussen bezitters en bezitlozen, tussen mensen die willen regeren of geregeerd worden en mensen die zichzelf en hun medemensen willen bevrijden. De beginselen gezag en vrijheid, regering en opstand, staat en gemeenschap staan voortdurend tegenover elkaar. Deze tegenstelling wordt nooit opgeheven. De mensheid beweegt zich dan weer de ene kant uit dan weer de andere kant. De opkomst van een nieuw of de ondergang van een oud stelsel is niet een onbegrijpeleke breuk in een ontwikkeling of een nog onbegrijpeleker deel van een ontwikkeling maar is precies wat het lijkt. De historische gebeurtenissen zijn alleen welkom in zoverre zij de vrijheid en de gelijkheid voor het gehele volk vergroten. Er bestaan geen verborgen redenen om iets kwaads als iets goeds te beschouwen, bijvoorbeeld omdat er niet aan te ontkomen valt. Er zijn geen zinnige toekomstvoorspellingen te doen en er is geen enkele zekerheid dat de wereld morgen beter zal zijn dan vandaag. Het enige wat we kunnen hopen is dat het toenemen van kennis en inzicht de mensen tot het besef brengen dat ze op zichzelf kunnen passen en dat ze daarbij geen overheid nodig hebben.

Maar het blijft een feit dat het anarchisme historische en ideologische banden heeft met het liberalisme en met het socialisme. Het liberalisme en het socialisme zijn ouder dan het anarchisme. Het anarchisme is ontstaan uit de tegenstelling tussen de twee. De meeste anarchisten zijn eerst liberaal of socialist geweest of beide. De opstandige geest wordt zelden volwassen geboren, over het algemeen wordt hij vaker na verloop van tijd anarchisties dan dat hij als anarchist begint. In zekere zin blijven anarchisten altijd liberalen of socialisten. Als ze het goede wat

er in beide is gaan verwerpen, verraden ze het anarchisme zelf. Van de ene kant hebben we vrijheid nodig van spreken, nodig van vergadering, eniging, van gedrag, en vooral om anders te zijn, van de andere kant hebben we behoefte aan gelijkheid in bezit, aan menseleke solidariteit, en vooral aan deelname in de macht. We zijn liberalen maar meer dan alleen liberalen, en socialisten maar meer dan alleen socialisten.

Dat wil niet zeggen dat het anarchisme louter een mengsel is van wat liberalisme en socialisme. Het systeem waar we onder leven, laat het sociaaldemocratie zijn of welvaartskapitalisme, is wel zo'n mengsel. De anarchisten hebben veel van de liberalen en van de socialisten overgenomen en staan er ook dicht bij, maar ze verschillen toch fundamenteel van de liberalen en de socialisten door de afwijzing van het instituut regering. De liberalen zowel als de socialisten willen een regering. De liberalen zogenaamd om de vrijheid te beschermen maar in werkelekheid om de gelijkheid tegen te gaan. De socialisten zogenaamd om de gelijkheid te beschermen maar in werkelekheid om de vrijheid tegen te gaan. Ook de verst gaande liberalen en socialisten kunnen niet zonder een regering en zonder gezag van de ene groep mensen over de andere. Het wezen van het anarchisme, dat wat het anarchisme uiteindelijk tot anarchisme maakt, is de afwijzing van gezag van de ene mens over de andere, hoe goed of hoe slecht of hoe wijs of hoe onwijs de mensen ook zijn.

DEMOKRATIE EN VERTEGENWOORDIGING

De meeste mensen zijn tegen een ondemokratische regering, de anarchisten ook tegen een democratische regering. Er zijn wel meer mensen die tegen een democratische regering zijn, maar de anarchisten zijn daar niet tegen omdat ze bang zijn voor een volksregering of omdat ze daar iets op tegen hebben maar omdat volgens hun mening een democratische regering geen volksregering is. Democratische regering is een begrip dat in tegenspraak is met zichzelf, het is een regelrechte onmogelijkheid. Echte democratie is alleen mogekek in een kleine gemeenschap omdat daar iedereen aan iedere beslissing kan meedoen. En daar is geen democratische regering of een democratis bestuur nodig. Wat democratis bestuur of zelfbestuur van de bevolking heet is in feite regering over de bevolking door gekozen regeerders. Het zou beter zijn te spreken van een oligarchie (een bestuur door een kleine groep) die de bevolking zich laat welgevallen.

Geregeerd worden door bestuurders die we zelf hebben gekozen is iets anders en in het algemeen ook beter dan geregeerd worden door bestuurders die zichzelf gekozen hebben, maar het blijft regeren van de ene mens over de andere. Ook het meest democratische regeringsstelsel komt erop

neer dat bepaalde mensen andere mensen dingen laten doen of verhinderen te doen. Ook als we geregeerd worden door mensen die ons vertegenwoordigen worden we geregeerd, en zodra ze ons tegen onze zin regeren vertegenwoordigen ze ons niet meer. De meeste mensen vinden tegenwoordig ook wel dat we tot niets verplicht zijn tegenover een regering waarin we geen stem hebben. De anarchisten zeggen dat we ook tot niets verplicht zijn tegenover een regering die we zelf hebben gekozen. Misschien doen we wat die regering wil omdat we het met die regering eens zijn of omdat we er niet tegenop kunnen, maar er is geen enkele verplichting om die regering te gehoorzamen als we het er niet mee eens zijn en sterk genoeg om haar om hem niet te gehoorzamen. Prakties iedereen vindt tegenwoordig wel dat degenen die met de een of andere verandering te maken hebben, geraadpleegd moeten worden voordat er een beslissing genomen wordt. De anarchisten zeggen dat die mensen zelf de beslissing moeten nemen en de zeggenschap moeten hebben over de uitvoering.

De anarchisten moeten dus niets hebben van sociale kontrakten en van vertegenwoordiging. Het is waar dat in de praktijk het meeste gebeurt door een paar mensen, door degenen die in een vraagstuk geïnteresseerd zijn en in staat om er iets aan te doen. Maar die mensen hoeven niet geselecteerd of gekozen te worden. Er komen altijd wel mensen naar voren om iets te doen en het beste is maar dat dit op natuurlijke wijze gebeurt. Leaders en deskundigen hoeven geen bestuurders te worden, leiderschap en deskundigheid gaan niet noodzakekek samen met gezag. Zich laten vertegenwoordigen is misschien gemakkekek maar meer ook niet. De enige echte vertegenwoordiger is de afgevaardigde die opdrachten uitvoert voor degenen die hem afvaardigen en die op ieder ogenblik door hen kan worden afgezet. In zekere zin is een regeerder die zegt mensen te vertegenwoordigen erger dan een regeerder die botweg de macht aan zich trekt, omdat een gezag dat schuilgaat achter mooie woorden en abstracte redeneringen moeiliker aan te pakken is. Het feit dat we onze regeerders iedere paar jaar kunnen kiezen betekent niet dat we hen dan ook maar moeten gehoorzamen. Doen we dat wel dan is dat om praktische en niet om morele redenen. De anarchisten zijn tegen iedere regering, hoe die ook in elkaar zit.

STAAT EN KLASSE

Van oudsher hebben de anarchisten hun verzet tegen het gezag gekoncentreerd op de staat, dat wil zeggen de instelling die in een bepaald gebied alle macht aan zich trekt. De reden hiervan is dat de staat het duidelijkste voorbeeld is van gezag in een samenleving en ook de bron of de steun van de andere gezagsvormen in die samenleving. De anarchisten hebben

zich ook altijd tegen iedere staatsvorm verzet, niet alleen tegen de uitgesproken tirannie van een koning, diktator of veroveraar, maar ook tegen mildere staatsvormen zoals verlicht despotisme, progressieve monarchie, feodale of kommerciële oligarchie, parlementaire democratie, sovjet kommunisme, enz. Er zijn zelfs anarchisten die vinden dat alle staten hetzelfde zijn en dat het er niet toe doet of je van de hond of van de kat gebeten wordt.

Dat is overdreven. Het is waar dat alle staten autoritair zijn maar het is even waar dat de ene staat autoritairder is dan de andere en ieder normaal mens leeft liever onder een minder autoritaire dan onder een meer autoritaire staat. Deze brochure over het anarchisme had bijvoorbeeld in de meeste staten van vroeger niet gepubliceerd kunnen worden en in de meeste linkse en rechtse staten in Oost of West zou dat ook nu nog niet kunnen. Ik woon liefst ergens waar zulk een publikatie mogelek is en de meeste lezers zullen er wel net zo over denken.

Er zijn niet veel anarchisten meer die zo simplisties denken over die abstrakte staat. Als vandaag de dag anarchisten een centrale regering en de instellingen die eronder vallen op de korrel nemen, dan is dat niet puur en alleen omdat ze deel uitmaken van de staat maar omdat het extreme voorbeelden zijn van gezagsuitoefening in de samenleving. De anarchisten maken onderscheid tussen staat en samenleving maar ze beschouwen de staat niet meer als iets dat vreemd is aan de samenleving of als een kunstmatig aanhangsel. Ze erkennen de staat nu als een stuk van de samenleving en als een natuurlijk produkt ervan. Gezagsuitoefening is een normale gedragsvorm evenals agressie maar het is er wel een die onder controle moet worden gebracht en moet uitzweren. De methode om dit te bereiken is niet een bepaald instituut met gezag te bekleden maar om uit te vinden hoe het zonder gezag kan.

De anarchisten zijn tegen regeerinstrumenten die duidelijk dienen om de bevolking onder de duim te houden - amtenaren, wetten, politie, rechtbanken, gevangenis, legers, enz. - maar ook tegen regeringsapparaten die op het eerste gezicht in dienst staan van de bevolking: gesubsidieerde instellingen, gemeenteraden, staats- en overheidsbedrijven, staatsbanken en staatsverzekeringsinstellingen, staatsscholen, staatsuniversiteiten, staatsdagbladen, staatsradio, enz. Ik hoef niemand te vertellen dat de eerstgenoemde niet op instemming berusten maar op dwang en goed beschouwd op geweld. De anarchisten zeggen dat de tweede soort instellingen dezelfde harde hand hebben maar dat er alleen een fluwelen handschoen overheen zit.

Daarmee is niet gezegd dat instellingen die direkt of indirekt tot de

staat behoren alleen maar schadelijk zijn. Er kan op twee manieren iets goeds in zitten. Ze hebben een nuttige negatieve functie als ze optreden tegen de machtsuitoefening van bepaalde andere instellingen zoals wrede ouders, hebzuchtige bezitters, onmenselijke werkgevers of geweld gebruikende misdadigers. Ze hebben een nuttige positieve functie als ze gewenste maatschappelijke activiteiten bevorderen, zoals openbare werken, hulp bij rampen, communicatie, vervoer, kunst en cultuur, gezondheidszorg, pensioenvoorzieningen, hulp aan financieel zwakken, opvoeding, radio, televisie. De anarchisten erkennen dus wel degeleek dat een staat de vrijheid en/of de gelijkheid kan bevorderen.

Daar staat tegenover dat de anarchisten de staat ook blijven zien als onderdrukker, dat volgens hen de staat vooral als functie heeft de mensen onder de duim te houden en de vrijheid in te perken en dat alle welzijnsfuncties die de staat verricht evengoed kunnen worden uitgeoefend en ook vaak zijn uitgeoefend door vrijwillige organisaties. In dit opzicht lijkt de staat op de kerk in de middeleeuwen. In de middeleeuwen gebeurden alle belangrijke maatschappelijke activiteiten onder de hoede van de kerk en het leek ondenkbaar dat die activiteiten ook zonder de kerk konden blijven doorgaan. Alleen de kerk kon de mensen dopen, in het huwelijk verbinden en begraven en het duurde heel lang voordat de mensen gingen beseffen dat de kerk in feite geboorte, liefde en dood niet in de hand had. Iedere gebeurtenis die van enige invloed was op het maatschappelijke leven moest officieel door de kerk worden goedgekeurd - vaak is dat trouwens nog het geval - en het duurde een hele tijd voordat de mensen doorkregen dat het zonder de zegen van de kerk even goed ging. De kerk bemoeide zich - en vaak in heel sterke mate - met onderdelen van het maatschappelijke leven waarover nu de staat zeggenschap uitoefent. De mensen hebben leren inzien dat de bemoeienissen van de kerk overbodig waren en zelfs beter achterwege konden blijven, ze moeten nu gaan leren inzien dat het met de bemoeienissen van de staat precies hetzelfde gelegen is. We hebben de staat nodig zolang als we denken dat we hem nodig hebben. Alles wat de staat doet kan even goed of zelfs beter gebeuren zonder die goedkeuring van bovenaf.

Als een andere voorname functie van de staat zien de anarchisten het in stand houden van de ongelijkheid. Anders dan de marxisten zien de anarchisten de klassen niet als basiselementen van de maatschappij maar de meeste anarchisten zijn het wel met de marxisten eens dat de staat de politieke uitdrukking is van de economische structuur, dat hij de vertegenwoordiger is van de degenen die over de rijkdommen van de gemeenschap beschikken en de onderdrukker van degenen die deze rijkdommen scheppen. De staat kan niet zorgen voor een eerlijke verdeling van de rijkdommen

want hij is het voornaamste instrument voor de handhaving van de oneerleke verdeling. De anarchisten zijn het er met de marxisten over eens dat het bestaande systeem moet worden vernietigd maar ze zijn het niet met de marxisten eens dat een beter systeem tot stand kan komen door een staat in andere handen. De staat is de oorzaak en het gevolg van het klassensysteem. Een klassenloze maatschappij tot stand gebracht door een staat is in de kortste keren weer een klassenmaatschappij. De staat sterft niet uit zichzelf af, hij moet welbewust worden vernietigd door de mensen die de macht aan de regeerders ontnemen en de rijkdommen aan de rijken. Dat zijn twee daden die één geheel moeten vormen, de ene zonder de andere heeft geen zin. Anarchie in de ware betekenis van het woord is een samenleving zonder regeerders en zonder rijken.

ORGANIZATIE EN BUROKRATIE

Dat wil niet zeggen dat de anarchisten tegen organisatie zijn, ofschoon hier wel de nodige misverstanden over bestaan. De mensen willen nog wel geloven dat anarchie misschien niet helemaal hetzelfde is als chaos en bende en dat de anarchisten geen wanorde willen maar orde zonder regering, maar het is hun moeilijk uit het hoofd te praten dat anarchie de betekenis heeft van orde die spontaan ontstaat en dat de anarchisten niets van organisatie moeten hebben. Dat is niet waar. De anarchisten willen juist veel meer organisatie maar organisatie zonder gezag. De vooroordelen in dit opzicht tegenover het anarchisme zijn het gevolg van de vooroordelen omtrent organisatie: men begrijpt niet dat gezag voor organisatie niet nodig is en dat een organisatie zonder gezag juist beter funktioneert.

Even nadenken leert dat de vervanging van dwang door overeenstemming méér praten en planmatig werken vereist en niet minder. Iedereen die met een beslissing te maken heeft krijgt de gelegenheid om mee te beslissen, niemand krijgt de kans om dit over te laten aan betaalde beamten of gekozen vertegenwoordigers. Er zijn geen regels waaraan men zich te houden heeft en geen vroegere soortgelijke gevallen die als maatstaf gelden, iedere beslissing is een nieuwe beslissing. Er zijn geen regeerders die gehoorzaamd moeten worden, geen leiders die men moet volgen, iedereen kan naar zijn eigen inzicht te werk gaan. Om de zaak draaiend te houden moeten de mensen vaker en op meer manieren met elkaar in verbinding staan en niet minder. Zulk een organisatie is misschien rommelig en inefficiënt, maar hij zal wel meer beantwoorden aan wat de mensen nodig hebben en voelen. Als iets zonder de oude organisatiepatronen, zonder gezag en zonder dwang

niet gebeurt is het waarschijnlijk de moeite niet waard en kan het maar beter ongedaan blijven.

Waar de anarchisten niets van moeten hebben is van een geïnstitutionalizerende organisatie, van een speciale groep mensen die tot taak hebben andere mensen te organiseren. Een anarchistiese organisatie zou soepel moeten zijn en open. Zodra een organisatie verstart en zich afsluit valt hij in de handen van een burokratie, wordt hij een instrument in de handen van een bepaalde klasse en wordt hij weer een gezags- in plaats van een coördinatieorgaan in een samenleving. Iedere groep heeft de neiging oligarchie te worden, een systeem waarin een klein aantal mensen de belangrijke beslissingen nemen, iedere organisatie heeft de neiging om burokraties te worden, een systeem waarin beroepsbestuurders de beslissingen nemen. Anarchisten moeten dit soort neigingen bestrijden, nu en in de toekomst, onder elkaar en in andere groepen.

EIGENDOM

De anarchisten hebben geen bezwaar tegen eigendom maar ze hebben er wel een eigen opvatting over. In zekere zin is eigendom diefstal, dat wil zeggen als iemand iets volledig voor zichzelf opeist kan een ander het niet hebben. Dat betekent niet dat alle anarchisten kommunisten zijn. Wat het wel betekent is dat iemand geen recht op iets kan laten gelden omdat hij het heeft gemaakt of gevonden of gekocht of omdat iemand het hem heeft gegeven, omdat hij het gebruikt, omdat hij het wil hebben of omdat hij er volgens de wet recht op heeft. De enige reden waarom iemand ergens recht op heeft kan zijn dat hij het nodig heeft of om preciezer te zijn: omdat hij het harder nodig heeft dan een ander. Dit is geen abstrakt soort rechtvaardigheid of een natuurwet maar een kwestie van menseleke solidariteit en gewoon gezond verstand. Als ik brood heb en jij hebt honger dan is dat brood van jou en niet van mij, als ik een jas heb en jij hebt het koud dan hoort die jas aan jou, als ik een huis heb en jij hebt niets dan heb jij minstens recht op een kamer. Maar van de andere kant is eigendom ook vrijheid, met andere woorden zelf kunnen beschikken over voldoende materiële goederen is een noodzakeleke voorwaarde om als mens te kunnen leven.

De anarchisten zijn voor de persoonleke eigendom van goederen die de ene mens niet kan gebruiken om de ander uit te buiten, van de persoonleke bezittingen die we in de loop van de jaren om ons heen verzamelen en die een stuk van ons leven worden. Waar de anarchisten tegen zijn is tegen het persoonlek bezit van goederen die alleen geschikt zijn voor de voor-

ziening in gemeenschappelijke behoeften, waar iemand persoonlijk niets aan heeft en die in handen van enkelingen alleen maar kunnen dienen om anderen uit te buiten: grond en gebouwen, produktie- en distributiemiddelen, grondstoffen en industrieproducten, geld en kapitaal. Waar de anarchisten vanuit gaan is dat iemand recht heeft op hetgeen hij met eigen kracht produceert en niet op wat hij plukt van het werk van anderen. Een mens heeft recht op wat hij nodig heeft en gebruikt, niet op wat hij niet nodig heeft en niet gebruikt. Wat iemand teveel heeft wordt of verspild of het wordt onthouden aan iemand die tekort komt.

De rijken hebben dus geen recht op hun bezit want ze zijn niet rijk omdat ze zoveel werken maar omdat zoveel mensen voor hen werken. De armen hebben recht op de bezittingen van de rijken want ze zijn niet arm omdat ze niet genoeg werken maar omdat ze voor anderen werken. Als we even om ons heen kijken zien we toch meteen dat arme mensen bijna altijd langere werktijden maken met vervelender werk in slechtere omstandigheden dan de rijken. Niemand is ooit rijk geworden of rijk gebleven door zijn eigen inspanningen, het was altijd door het uitbuiten van de inspanningen van anderen. Aan iedereen is een huis gegund en stuk grond, het gereedschap dat hij nodig heeft en een goede gezondheid zijn leven lang, maar laat hij zo hard werken als hij kan en zolang hij kan, hij zal genoeg produceren voor zijn gezin maar niet veel meer, en zelfs dat zal hij niet helemaal alleen afkunnen want voor sommige dingen heeft hij anderen nodig die hem willen helpen in ruil voor een tegenprestatie van zijn kant.

Bij goederen voor gemeenschappelijk gebruik speelt niet alleen het bezitten een rol maar ook het beschikken. Je hoeft van iets nog geen eigenaar te zijn om er anderen mee te kunnen uitbuiten. De rijken hebben altijd al hun bezit door anderen laten beheren en nu naamloze vennootschappen en staatsondernemingen steeds meer de individuele eigendom verdringen worden de managers de voornaamste uitbuiters van het werk van anderen. Zowel in ontwikkelde als in onderontwikkelde landen en zowel in kapitalistische als in kommunistische staten heeft nog steeds een uiterst kleine minderheid als eigenaar of als manager de beslissingsmacht over de middelen die de samenleving nodig heeft voor zijn behoeftenvoorziening.

Ondanks de schijn is dit niet een economisch of een juridisch probleem. De hoofdzaak is niet hoe het geld verdeeld is of wie de grond bezit of het belastingstelsel of de wijze van belastingheffing of het erfrecht maar dat mensen voor andere mensen werken of aan andere mensen gehoorzamen. Als we weigerden verder nog voor de rijken en machtigen te werken zou de eigendom verdwijnen, en ook: als we weigerden verder de regeerders te gehoor-

zamen zou het gezag verdwijnen. Volgens de anarchisten berust de eigendom op gezag en niet andersom. Waar het om gaat is niet hoe de boeren de monden van de grondeigenaren vullen en hoe de werkenden de zakken van hun bazen volstoppen maar waarom ze dat doen, en dat is een politieke kwestie.

Sommigen proberen het eigendomsvraagstuk op te lossen door de wet te veranderen of door te proberen een andere regering te krijgen en dit via hervormingen of langs revolutionaire weg. De anarchisten geloven niet in dit soort oplossingen. Hoe het dan wel moet, daarover lopen de meningen uiteen. Sommige anarchisten willen alles gelijk verdelen, zodat iedereen evenveel heeft. De distributie zou daarbij moeten gebeuren door een volledig vrij gelaten handelssysteem met renteloos krediet om grote kapitaalsophopingen tegen te gaan. Maar de meeste anarchisten zien hier ook geen oplossing in. Ze willen dat alle middelen voor de gemeenschappelijke behoeftenvoorziening ontnomen worden aan degenen die meer dan nodig hebben, zodat iedereen gelijkelijk kan beschikken over de rijkdommen van de aarde onder toezicht van de hele gemeenschap. Maar alle anarchisten zijn het erover eens dat het bestaande eigendomsysteem en het bestaande gezagsysteem moeten verdwijnen.

GOD EN DE KERK

De anarchisten zijn van oudsher antiklerikaal en ateïstisch geweest. De eerste anarchisten waren evenzeer tegen de kerk als tegen de staat en de meesten waren ook tegen godsdienst. De leuze 'Geen god en geen meester' is vaak gebruikt om het standpunt van de anarchisten samen te vatten. Nog steeds worden veel mensen anarchist na eerst hun geloof te hebben laten varen en rationalist of humanist te zijn geworden: de verwerping van goddelek gezag leidt gemakkelijker tot het verwerpen van menselek gezag. Waarschijnlijk is tegenwoordig praktischer iedere anarchist ateeïst of agnostikus (iemand die zegt dat je niet kunt weten of er een god is). Toch zijn er wel godsdienstige anarchisten, al moeten erbij worden gezegd dat ze meestal buiten de grote beweging staan. Voorbeelden daarvan zijn enkele godsdienstige sekten van vóór de negentiende eeuw die op bepaalde anarchistische ideeën vooruitliepen en groepen godsdienstige pacifisten in Europa en Noord-Amerika in de negentiende en de twintigste eeuw. Bekend zijn Tolstoj en zijn volgelingen in het begin van deze eeuw en de katoelieke beweging The Catholic Worker in de Verenigde Staten die uit de dertiger jaren dateert en nog bestaat.

De algemene anarchistische haat tegen de godsdienst is minder geworden na gelang de macht van de kerk achteruitging en tegenwoordig beschouwen

de meeste anarchisten godsdienst als een persoonleke kwestie. Ze zouden er niets van moeten hebben om mensen door dwang van hun godsdienst af te brengen maar ook om de godsdienst door dwang weer tot nieuw leven te brengen. Wat hun betreft mag iedereen geloven en doen wat hij wil voor zover het alleen hemzelf aangaat. Tegen machtsuitbreiding van de kerk zouden ze het grootste bezwaar maken.

Intussen is de geschiedenis van de kerk een mooi voorbeeld van hoe het met de staat zou kunnen gaan. Vroeger leek een samenleving zonder god onmogelijk maar god is nu dood. Op het ogenblik lijkt een samenleving zonder staat onmogelijk. Het is nu de staat die we moeten vernietigen.

OORLOG EN GEWELD

De anarchisten zijn altijd tegen oorlog geweest maar ze zijn niet allemaal tegen geweld. De anarchisten zijn antimilitaristen maar niet noodzakelek pacifisten. De anarchisten beschouwen oorlog als het duidelste voorbeeld van gezag dat van buitenaf aan een samenleving wordt opgelegd en tegelijkertijd als een middel bij uitstek om het gezag binnen een gemeenschap te versterken. De georganizeerde geweldpleging en vernietigingswoede van de oorlog zijn een enorm vergrote uitgave van de georganizeerde geweldpleging en vernietigingsdrift van de staat, de oorlog is het heil van de staat. De anarchistiese beweging heeft een sterke traditie van verzet tegen oorlog en oorlogsvoorbereiding. Er zijn wel anarchisten geweest die in bepaalde gevallen voor een oorlog waren maar hun kameraden hebben hen altijd beschouwd als verraders van hun idealen. Deze volledige afwijzing van oorlogen tussen landen is een van de sterke verbindende elementen tussen de anarchisten.

De anarchisten maken onderscheid tussen oorlogen tussen staten en burgeroorlogen tussen maatschappelijke klassen. Vanaf het einde van de negentiende eeuw heeft de revolutionaire anarchistiese beweging opgeroepen tot gewelddadige opstand tegen de staat om deze te vernietigen. Aan veel gewapende opstanden en burgeroorlogen hebben anarchisten actief meegedaan, we hoeven maar te denken aan Rusland en Spanje. Maar, ook al deden anarchisten aan deze gewapende strijd mee ze hadden beslist niet de illuzie dat die gewapende strijd de revolutie zou brengen. Geweld was misschien noodzakelek om het oude systeem te vernietigen, voor de opbouw van een nieuw systeem was het nutteloos en zelfs gevaarlek. Een volksleger kan een heersende klasse en een regering vernietigen maar het kan niet helpen om een vrije samenleving tot stand te brengen. Als je de vrede niet kunt winnen schiet je met het winnen van een oorlog niet veel op.

In feite twifelen veel anarchisten eraan of je met geweld veel opschiet. Evenmin als de staat is geweld een neutrale kracht die een goede of een slechte uitwerking heeft afhankelek van wie het hanteert. Geweld wordt niet zomaar goed omdat het in goede handen is. Het geweld van de onderdrukkers is natuurlek niet hetzelfde als het geweld van de onderdrukkers maar ook als het geweld de beste uitweg is uit een ondraagleke toestand is het nog een keuze met veel maren. Het gebruik van geweld is een van de kwalekste trekken van onze maatschappij en het blijft kwalek hoe goed het doel ook is waarop het is gericht. Bovendien is er veel kans dat het geweld het doel vernietigt waarop het gericht was, zelfs in gevallen waarin het de aangewezen methode leek, bv. in een revolutie. De geschiedenis lijkt erop te wijzen dat het geweld een revolutie niet kan redden maar dat juist hoe meer geweld er is hoe minder revolutie.

Niet-anarchisten klinkt deze uiteenzetting misschien vreemd in de oren. Een van de oudste en hardnekkigste vooroordelen tegen de anarchisten is dat het op de eerste plaats geweldplegers zouden zijn. De voorstelling van de anarchisten als mensen die met een bom onder hun jas lopen is al tachtig jaar oud maar hij doet het nog goed. Inderdaad zijn er veel anarchisten geweest die voor geweldgebruik waren. Sommige anarchisten waren voor het vermoorden van politieke figuren en een enkeling zelfs voor het terroriseren van de bevolking om het bestaande systeem te helpen vernietigen. Het anarchisme heeft zijn zwarte bladzijden, dat hoeft niet ontkend te worden maar het zijn er slechts een paar in een dik boek. De meeste anarchisten zijn altijd tegen ieder geweld geweest dat niet echt noodzakelek was, en geweld is onvermijdelek als het volk van zijn regeerders en uitbuiters af wil.

De grootste geweldplegers zijn steeds de gezagshandhavers geweest, niet zij die het gezag aanvielen. De grootste bommengooiers waren niet de paar trieste desperadoos in Zuid-Europa meer dan vijftig jaar geleden maar de militaire apparaten van alle staten in de hele geschiedenis. Geen enkele anarchist kan wedijveren met de Blitzkrieg en met de golven bommenwerpers uit de tweede wereldoorlog om maar niet te spreken van wat er allemaal in Vietnam is gebeurd. Een Ravachol of een Bonnot kunnen bij een Hitler of een Stalin niet in de schaduw staan. De anarchisten zullen arbeiders of boeren aansporen om de fabrieken of het land van de eigenaars af te nemen, ze zullen misschien wat ruiten breken of barrikaden oprichten, maar ze hebben geen soldaten, geen vliegtuigen, geen politie, geen gevangenen, geen kampen, geen vuurpelotons, geen gaskamers en geen beulen tot hun beschikking. Voor de anarchisten is geweldgebruik een extreem voorbeeld van machtsuitoefening van de ene mens over de ander, het toppunt van alles waar ze tegen zijn.

Er zijn pacifistische anarchisten geweest maar de meerderheid is dat niet. Veel pacifisten zijn anarchist geweest of geworden en naarmate de wereld meer zijn totale vernietiging tegemoet leek te gaan neigden de anarchisten meer tot het pacifisme. Sommige anarchisten hebben veel gevoeld voor het militante pacifisme van een Tolstoj en een Gandhi en voor geweldloosheid als techniek van direkte actie. Veel anarchisten hebben aan anti-oorlogsbewegingen meegedaan, waarin ze soms veel invloed hadden. Maar de meeste anarchisten, zelfs degenen die op zich niets van geweld moeten hebben, vinden dat het pacifisme te ver gaat met zijn afwijzing van ieder geweld voor iedereen in iedere omstandigheid en dat het te strak vasthoudt aan zijn opvatting dat de simpele uitschakeling van alle geweld de samenleving heel anders zal maken. De pacifisten zien het gezag als een afgezwakte vorm van geweld, de anarchisten het geweld als een verscherpte vorm van gezag. Ze hebben ook bezwaar tegen de moralistische kant van het pacifisme, tegen zijn hameren op ascese en persoonlijke rechtvaardigheid en tegen zijn te vriendelijke kijk op de wereld. Om het nog eens te herhalen: de anarchisten zijn antimilitaristisch maar niet noodzakelelijk pacifistisch.

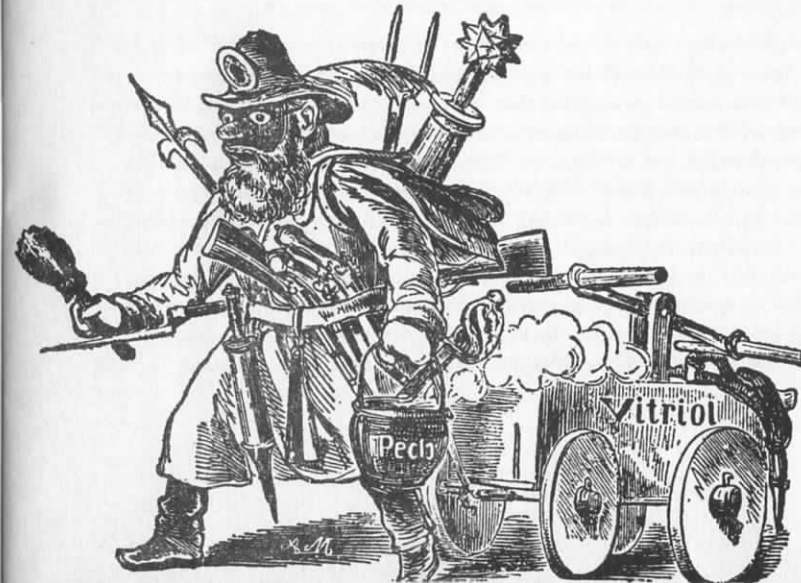
INDIVIDU EN GEMEENSCHAP

De kleinste menseleke eenheid is een mens, een individu. Prakties alle individuen leven in een gemeenschap maar een gemeenschap is niet iets meer dan een verzameling individuen. Het enige doel van een gemeenschap is de individuen de gelegenheid te geven zo volledig mogelek te leven. De anarchisten geloven niet in natuurleke rechten, voor niemand. Een individu heeft geen recht om iets te doen maar een ander individu heeft ook niet het recht om hem ervan te weerhouden. Er is geen algemene wil of maatschappelijke norm waaraan we ons te houden hebben. We zijn gelijk maar niet hetzelfde. Konkurrentie en wederzijdse hulp, agressie en liefde, verdraagzaamheid en onverdraagzaamheid, geweld en vriendelekeheid, gezag en opstand zijn allemaal natuurleke vormen van maatschappelijke gedrag maar de ene helpt een individu om volop te leven en de andere hindert hem daarin. De anarchisten menen dat de beste garantie voor volop leven bestaat in gelijke vrijheid voor ieder lid van de gemeenschap.

Anarchisten houden zich daarom niet op met moraal in de gebruikelijke betekenis van het woord. Wat iemand in zijn eigen leven doet interesseert een anarchist niet. Laat iedereen maar rustig doen waar hij zin in heeft en wat hij kan, als hij een ander ook maar die vrijheid laat. Wat voor kleren je moet dragen, hoe je eruit moet zien, hoe je praten moet en hoe je je moet gedragen, wat je moet weten, enzovoort, het is allemaal een

kwestie van persoonlijke smaak. Seks ook. De anarchisten zijn voor vrije liefde maar dat betekent niet dat iedereen verplicht is met iedereen naar bed te gaan; het betekent alleen dat iedereen vrij is in zijn liefdesgedrag, afgezien dan van prostitutie en vrouwenroof, en dat iedereen zelf moet kunnen uitmaken hoe en met wie hij seksuele omgang hij zal hebben of niet zal hebben. De een zal behoefte hebben aan een extreem vrij seksueel gedrag, de ander aan een extreem kuis gedrag, ofschoon de meeste anarchisten het er wel op houden dat het op de wereld een stuk prettiger zou zijn als er een hoop minder over seksualiteit gepraat en een hoop meer aan seksualiteit gedaan werd. Voor drugs geldt hetzelfde. Als iemand zich wil vergiftigen met alcohol of kafeïne, met cannabis of amfetamine, met tabak of met opiumprodukten is het niet aan ons om hem daarvan af te houden en nog minder om hem ervoor te straffen. We kunnen natuurleke wel proberen hem te helpen als we dat willen. Laat iedereen ook maar rustig bidden zoals hij wil, als hij anderen ook maar vrij laat om te bidden of niet te bidden zoals zij willen. Of sommige mensen zich ergeren is niet zo belangrijk als ze maar niet benadeeld worden. Over verschil in persoonlijke gedrag hoeven we ons niet druk te maken, wel over de grove onrechtvaardigheden van een autoritaire maatschappij.

De grootste vijand van de individuele vrijheid is de overmacht van de staat, maar er zijn ook andere gezagsvormen die de vrijheid beperken: in het gezin, op school, op het werk, in de wijk. Al deze gezagsvormen en alles wat erop gericht is om mensen te dwingen zich aan te passen, vinden tegenstanders in de anarchisten. Voordat we gaan kijken hoe je de maatschappij zou kunnen organiseren om zoveel mogelek individuele vrijheid te garanderen, willen we eerst zien hoe de verschillende opvattingen over de verhouding tussen individu en gemeenschap tot verschillende vormen van anarchisme hebben geleid.

wat voor anarchisten zijn er

De anarchisten staan erom bekend dat ze het nooit met elkaar eens zijn. Dat kan ook niet anders. De anarchisten hebben geen leiders, geen officials, geen hiërarchie, geen juiste leer, geen beloning- en strafsysteem, geen politieke lijn en geen vast programma. Verder is hun voornaamste uitgangspunt de verwerping van gezag. Dat neemt niet weg dat er een aantal vormen van anarchisme zijn met een duidelijk eigen karakter en waar de meeste anarchisten wel een keus uit maken.

FILOSOFIES ANARCHISME

Het oorspronkelijke anarchisme was wat nu filosofies anarchisme wordt genoemd. Volgens de filosofiese anarchisten is een samenleving zonder regering een mooi ideaal maar dat beter toch maar niet gerealiseerd kan worden of dat misschien wel gerealiseerd zou moeten worden maar in werkelijkheid niet gerealiseerd kan worden, nog niet in ieder geval. Deze instelling vind je in alle schijnbaar anarchistiese geschriften van vóór de veertiende jaren van de vorige eeuw. Hij hielp ervoor te zorgen dat de anarchistiese volksbewegingen geen al te ernstige bedreiging gingen vormen voor de regeringen. Je vindt deze instelling nog steeds bij mensen die zich anarchist noemen maar die weigeren zich aan te sluiten bij een georganiseerde beweging en trouwens ook bij mensen die deel uitmaken van een anarchistiese organisatie. Sommigen schijnen min of meer onbewust te den-

ken dat het anarchisme iets is wat in je is, zoals het rijk der hemelen. De instelling verradert zich meestal door een gezegde in de geest van 'Natuurlijk, ik ben anarchist, maar ..'.

Aktieve anarchisten kijken vaak minachtend neer op filosofiese anarchisten, wat begrijpelijk is maar wel jammer. Zolang het anarchisme een minderheidsbeweging is schept een algemene gunstige instelling tegenover anarchistiese ideeën, hoe vaag die instelling ook mag zijn, een klimaat waarin naar anarchistiese propaganda wordt geluisterd en de anarchistiese beweging kan groeien. Van de andere kant kan filosofies anarchisme de mensen immuun maken voor echt anarchisme maar dat is altijd nog beter dan totale onverschilligheid. Behalve de filosofiese anarchisten zijn er ook nog veel anderen die dicht bij het anarchisme staan maar die zich geen anarchist willen noemen. Nog anderen willen zich helemaal geen etiket opgeplakt zien. Al deze mensen hebben hun betekenis, al is het maar omdat ze een gunstig klimaat helpen scheppen en in hun eigen leven naar vrijheid streven.

INDIVIDUALISME, EGOISME, LIBERTARISME

De eerste vorm van anarchisme die meer dan louter filosofies was, was het individualisme. Volgens het individualisme is een samenleving niet een organisme maar een verzameling van op zichzelf staande individuen die geen verplichtingen hebben tegenover de samenleving als geheel maar alleen tegenover elkaar. Het is een opvatting die veel ouder is dan het anarchisme en hij bestaat ook nog altijd, ook buiten het anarchisme. Het individualisme heeft altijd een opvatting gehad in de geest dat de individuen in een samenleving vrij en gelijk moeten zijn en dat dit alleen te bereiken is door hun eigen inspanningen en niet door instellingen buiten hen. Van deze instelling tot het anarchisme is maar een klein stapje.

De eerste duidelijke anarchistiese theorie is afkomstig van een individualist: William Godwin met zijn boek *An Enquiry concerning Political Justice* (Een onderzoek naar politieke rechtvaardigheid) (1793). Als reactie op de aanhangers en de tegenstanders van de Franse revolutie wilde hij een samenleving zonder regering, met zo weinig mogelijke organisatie en met zo weinig mogelijke blijvende bindingen voor de soevereine individuen. Er bestaan veel variaties op dit thema maar in feite is het nog altijd de grondgedachte van het individualistiese anarchisme. Het is een anarchisme voor intellectuelen, kunstenaars en eksentrieke figuren, voor mensen die alleen werken en op zichzelf willen blijven. Vooral in Engeland en Noord-Amerika zijn er steeds van dat soort mensen geweest die in deze

vorm van anarchisme hun ideaal vonden, figuren zoals Shelley, Wilde, Emerson, Thoreau, Augustus John, Herbert Read. Ze noemen zich vaak niet zo maar hun individualisme is niet te miskennen.

Het is misschien een beetje misleidend om het individualisme een bepaalde vorm van anarchisme te noemen. In feite is de hele anarchistiese beweging sterk van individualisme doortrokken. Wie met anarchisten samenwerkt of ze gadeslaat ziet steeds weer dat het individualisme een belangrijk stuk van hun ideologie is of in ieder geval van hun uitgangspunt. De individualistische anarchisten zijn een soort primitieve anarchisten: ze willen alleen maar het gezag vernietigen en zien geen noodzaak om er iets anders voor in de plaats te zetten. Het individualisme is een mensopvatting die tot op zekere hoogte wel klopt maar hij gaat niet ver genoeg om de echte problemen van de samenleving op te lossen. Daarvoor is individuele actie niet genoeg en is gemeenschappelijke actie nodig. In ons eentje kunnen we misschien onszelf helpen maar niet de anderen.

Het egoïsme is een ekstremere vorm van individualisme. Het duidelijke voorbeeld daarvan is te vinden in het boek *Der Einzige und sein Eigentum* (1845) van Max Stirner. Het is moeilijk om weer te geven wat Stirner bedoelde zonder in konflikt te komen met zijn aanhangers, zoals bij Marx en Freud ook het geval is. Misschien kunnen we zeggen dat het verschil tussen zijn egoïsme en het individualisme daarin bestaat dat het egoïsme abstracte begrippen als moreel, rechtvaardigheid, verplichting, rede, plicht afwijst en in plaats daarvan zich uitspreekt voor intuïtief aanvoelen van de wezenleke eenmaligheid van ieder individu. Dit egoïsme moet natuurlek niets hebben van de staat maar ook niet van de samenleving. Het komt dicht in de buurt van het nihilisme (de opvatting dat het er allemaal niet toe doet) en het solipsisme (de opvatting dat voor jezelf jij de enige bent die bestaat). Het is een duidelijk anarchistiese instelling maar nogal onvruchtbaar, want iedere vorm van organisatie die verder gaat dan een tijdelek 'bondgenootschap van egoïsten' wordt als een nieuwe bron van onderdrukking beschouwd. Het is een anarchisme voor dichters en zwervers, voor mensen die op al hun vragen een antwoord willen hebben en geen enkel kompromis aanvaarden. Ze willen de anarchie op stel en sprong tot stand gebracht zien, als het niet in de samenleving als geheel kan dan toch in hun eigen leven.

Het libertarisme is een meer gematigde vorm van individualisme. In zijn eenvoudigste vorm is het de opvatting dat vrijheid een goed ding is. Verder doorgevoerd is het de opvatting dat de vrijheid het belangrijkste politieke doel is. Zo gezien is het libertarisme niet zozeer een afwijkende vorm van anarchisme kende als wel een milde vorm van anarchisme. Soms wordt het woord ook wel

beschouwd als een sinoniem of een mooie naam voor het anarchisme in het algemeen, als men om de een of andere reden het meer geladen woord anarchisme niet wil gebruiken. Maar meestal wordt het gebruikt voor anarchistiese opvattingen op een bepaald gebied. De individualisten zijn per definitie libertairen, de libertaire socialisten of kommunisten verrijken het socialisme of kommunisme met de erkenning van de wezenlek eigen waarde van het individu.

MUTUALISME EN FEDERALISME

Als individualisten hun opvattingen in praktijk gaan brengen krijg je mutualisme. Het mutualisme wil de staatsdwang vervangen door vrijwillige overeenkomsten tussen individuen op basis van gelijkheid en wederkerigheid. Iedere samenwerkingsvorm die meer is dan instinktief en niet officieel, is mutualisties. Het mutualisme is niet noodzakelek anarchisties maar het heeft wel een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van het anarchisme. Prakties alle anarchistiese voorstellen voor reorganisatie van de samenleving zijn in wezen mutualisties geweest.

Pierre-Joseph Proudhon, de eerste die zich uitdrukkelek anarchist heeft genoemd (in zijn boek *Wat is eigendom* uit 1840) was een mutualist. Als reactie op het utopiese en revolutionaire socialisme uit het begin van de negentiende eeuw wilde hij een samenleving bestaande uit kooperatieve groepen van vrije individuen die hun produkten ruilden op basis van de arbeidswaarde, met een volksbank voor het verstrekken van renteloze leningen. Het mutualisme is een vorm van anarchisme voor kleine boeren en kleine winkeliers en voor andere mensen die zelfstandig willen zijn zoals beoefenaars van vrije ambachten en beroepen. Al heeft hij het nooit willen weten, Proudhon heeft veel aanhangers gehad, vooral onder de geschoolde arbeiders en de kleine middenstand, en in de tweede helft van de negentiende eeuw had Proudhon in Frankrijk een grote invloed. Ook in Noord-Amerika sprak het mutualisme erg aan en in mindere mate in Engeland en Schotland. Later is het in min of meer gewijzigde vorm wel weer opgenomen door mensen die verandering van het geldstelsel wilden of door gemeenschappen die zelf in hun behoeften wilden voorzien. Dit zijn allebei methoden waarmee snel resultaat te behalen lijkt maar de fundamentele structuren in de maatschappij veranderen er niet door. Het mutualisme is een mensopvatting waar wel iets in zit maar die niet ver genoeg gaat om iets te veranderen aan zaken als industrie en kapitaal, aan het klassenstelsel dat de verhoudingen tussen de mensen bepaalt en vooral niet aan de staat.

Het mutualisme is natuurlek het uitgangspunt van de kooperatieve bewe-

ging, maar de kooperaties die we kennen zijn meer democraties (= parlementair) dan anarchisties. In een samenleving die is opgebouwd volgens het anarchistiese mutualisme zouden de gemeenschappelijke activiteiten door de kooperaties zelf worden uitgevoerd zonder vaste managers of gekozen beamten. Het economiese mutualisme is te beschouwen als een kooperatie zonder burokratie of een kapitalisme zonder winstbejag.

Op geografiese in plaats van economiese verhoudingen toegepast wordt het mutualisme federalisme. Volgens het federalisme moet de samenleving in groter verband dan de plaatselijke gemeenschap worden gecoördineerd door een net van raden bestaande uit vertegenwoordigers van de verschillende plaatselijke gemeenschappen en zelf weer gecoördineerd door raden die weer grotere gebieden bestrijken. Het eigene van het anarchistiese federalisme is dat de raden moeten bestaan uit afgevaardigden zonder eigen uitvererende bevoegdheden en die steeds kunnen worden teruggeroepen, en dat de raden niet aan een centraal gezagsorgaan onderworpen moeten zijn maar alleen een gemeenschappelijk sekretariaat moeten hebben. De grondlegger van het mutualisme Proudhon is ook de grondlegger van het federalisme geweest, met zijn boek Het federalistiese beginsel uit 1863. Zijn aanhangers werden zowel federalisten als mutualisten genoemd, met name degenen die actief waren in de arbeidersbeweging. Degenen bijvoorbeeld die een rol hebben gespeeld in de vroegste geschiedenis van de Eerste Internationale en in de Kommune van Parijs, waarin voor het eerst de ideeën van het moderne anarchisme werden toegepast, noemden zich meestal federalisten.

Het federalisme is niet zozeer een bepaalde vorm van anarchisme als wel een noodzakelek bestanddeel ervan. In beginsel zijn alle anarchisten federalisten maar prakties geen enkele anarchist zal vinden dat met het federalisme voor hem alles gezegd is. Overigens is het federalisme een uitgangspunt dat ook buiten het anarchisme aanhangers heeft. Het heeft niets utopies. De internationale organisaties die zorgen voor de regeling van het internationale spoorweg-, scheepvaart-, lucht- en postverkeer en van de internationale telefoon- en telegraafverbindingen en evenzo de organisaties die het wetenschappelijk onderzoek en de hulpverleningsakties van verschillende landen op elkaar moeten afstemmen hebben een duidelik federalistiese structuur. De anarchisten zeggen dat zulke structuren het binnen de landen evengoed zouden doen als in de kontakten tussen landen. Trouwens het gros van de organisaties die zich ophouden met maatschappelijke belangen die finantieel of politiek niet interessant zijn zijn op federalistiese wijze georganiseerd.

KOLLEKTIVISME, KOMMUNISME, SINDIKALISME

Een soort anarchisme dat verder gaat dan het individualisme of mutualisme en dat een direkte bedreiging vormt voor het klassenstelsel en de staat is het kollektivisme. Volgens het kollektivisme is een betere opbouw van de samenleving alleen mogelik als de werkende klasse de macht over het economiese leven in handen neemt door een sociale revolutie. Deze moet het staatsapparaat vernietigen en een reorganisatie van de produktie tot stand brengen waarbij het eigendom van de produktiemiddelen en de macht daarover in handen komen van verenigingen van producenten. De produktiemiddelen zouden zo in gemeenschappelijk bezit komen, terwijl de produkten dan zouden worden verdeeld volgens het beginsel 'Van ieder naar vermogen, voor ieder naar zijn werk!'.
15

De eerste moderne anarchisten, de bakoenisten in de Eerste Internationale, waren kollektivisten. Als reaktie op de reformistiese mutualisten en federalisten en op de autoritaire Blanquisten en Marxisten wilden zij een eenvoudige vorm van revolutionair anarchisme, het anarchisme van de klassenstrijd en van het proletariaat, van de massale opstand van de armen tegen de rijken en van de onmiddelleke overgang naar een vrije klassenloze samenleving zonder een diktatoriale overgangperiode. Het kollektivisme is een vorm van anarchisme voor klassebewuste arbeiders en boeren, voor militanten in de arbeidersbeweging en voor socialisten die zowel vrijheid willen als gelijkheid.

Dit anarchistiese of revolutionaire kollektivisme mag niet worden verward met het beter bekende autoritaire en reformistiese kollektivisme van de sociaal-demokraten en de fabianen, dat ook gemeenschappelijke eigendom van de produktiemiddelen wil maar ook staatsstoezicht op de produktie. Gedeeltelek om deze begripsverwarring te vermijden en gedeeltelek omdat anarchisten en socialisten elkaar hier dicht naderen is libertair socialisme een betere naam voor dit soort anarchisme. Je duidt er enerzijds anarchisten mee aan die ook socialist zijnen anderzijds socialisten die naar het anarchisme neigen maar niet helemaal anarchisten zijn.

Een verder uitgewerkte vorm van kollektivisme is het kommunisme. Volgens het kommunisme moeten niet alleen de produktiemiddelen gemeenschappelijk eigendom zijn maar ook de produkten. De verdeling zou moeten geschieden volgens het beginsel 'Van ieder naar vermogen, voor ieder naar behoefte!'. De redenering die hierachter zit is dat inderdaad iedereen recht heeft op de volle waarde van zijn werk maar dat het onmogelik is de waarde van ieders werk afzonderlek te berekenen omdat gemeenschappelijk werk een geheel vormt en verschillende soorten werk ook verschillende soorten waarde

hebben. De hele economie kan daarom maar beter in handen zijn van de hele gemeenschap en lonen en prijzen kunnen daarom maar beter worden afgeschaft.

De leidende anarchisten van het einde van de negentiende en het begin van de twintigste eeuw, mensen zoals Kropotkine, Malatesta, Reclus, Grave, Faure, Goldman, Berkman, Rocker, enz., waren kommunisten. Doorredenerende vanuit het kollektivisme en in tegenstelling tot het marxisme wilden zij een zorgvuldiger gefundeerd revolutionair anarchisme dat zowel een grondig doordachte kritiek op de bestaande maatschappij moest inhouden als zorgvuldig uitgewerkte voorstellen voor een toekomstige maatschappij. Het anarchistische kommunisme is een vorm van anarchisme voor mensen die de klassenstrijd aanvaarden maar deze in een breder verband zien. Het anarchistische kollektievisme richt zijn aandacht vooral op de arbeid en gaat uit van het arbeiderskollektief, het anarchistische kommunisme richt zijn aandacht op het leven als geheel en gaat uit van de volksgemeenschap.

De meeste revolutionaire anarchistische organisaties van na de zeventiger jaren van de vorige eeuw waren kommunistisch. De belangrijkste uitzondering was de spaanse anarchistische beweging die kollektivistisch was door de grote invloed van Bakoenin. In feite echter had de spaanse beweging dezelfde doelstellingen als de andere anarchistische bewegingen en was het 'libertaire kommunisme' dat in 1936 tijdens de spaanse burgeroorlog werd doorgevoerd het indrukwekkendste voorbeeld van anarchistisch kommunisme van de geschiedenis.

Natuurlijk moet dit anarchistische of libertaire kommunisme niet worden verward met het veel bekendere marxistische kommunisme. Het marxistische kommunisme is gebaseerd op gemeenschappelijke eigendom van de economie, op staatscontrole op produktie en distributie en op de diktatuur van de partij. Het feit dat het moderne anarchisme is ontstaan uit de twisten met de marxisten in de Eerste en de Tweede Internationale vindt zijn weerslag in het voortdurend bezigzijn van de anarchisten met het autoritaire kommunisme. Dit is nog sterker geworden door de russische en de spaanse revolutie. Het heeft er de schijn van dat veel anarchisten zich kommunist hebben genoemd niet zozeer uit echte overtuiging maar om de marxisten op hun eigen terrein te bestrijden en in de ogen van het publiek de loef af te snijden. Waarschijnlijk zijn anarchisten maar zelden kommunist, van de ene kant omdat ze altijd te individualistisch zijn ingesteld, van de andere kant omdat ze in het algemeen geen voorstanders zijn van uitgewerkte plannen voor de toekomst. De plannen laten ze in het algemeen liever over aan de mensen van de toekomst.

Als het anarchistische kollektivisme of kommunisme zich alleen met de ar-

beidsproblematiek bezighouden ontstaat syndikalisme. Het syndikalisme wil dat de hoofdrol in de samenleving wordt gespeeld door de vakbonden als organen van de werkende klasse. Deze vakbonden moeten georganiseerd zijn naar beroep en naar vestigingsplaats en in de handen zijn van de gewone leden, zodat de hele economie onder arbeidscontrole staat.

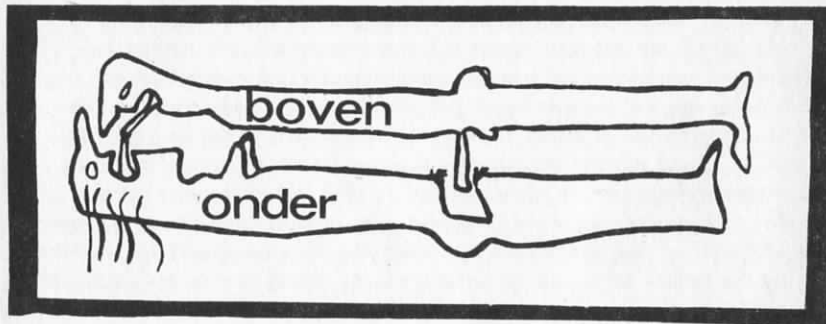
In de negentiende eeuw waren de meeste anarchistische kollektivisten en kommunisten in wezen syndikalist, vooral in de Eerste Internationale. Maar als zodanig kwam het anarchosyndikalisme pas tot ontwikkeling bij het ontstaan van de franse syndikalistische beweging op het eind van de negentiende eeuw. (Syndikalisme komt van het franse syndicat = vakbond) Toen in de negentiger jaren de franse vakbeweging uiteenviel in een revolutionair en een reformistisch blok kregen de revolutionaire syndikalist de overhand en veel anarchisten sloten zich bij hen aan. Enkelen van deze anarchisten, waaronder Fernand Pelloutier en Emile Pouget, kregen veel invloed in de franse syndikalistische beweging. Ofschoon deze beweging nooit helemaal anarchistisch is geworden was hij toch een sterke steun voor het anarchisme in de tijd tot de eerste wereldoorlog en de russische revolutie. Anarchosyndikalistische organisaties speelden ook een belangrijke rol in de arbeidersbewegingen in Italië, Rusland en Holland en vooral in Spanje tot het einde van de burgeroorlog in 1939.

Het anarchistische syndikalisme is een vorm van anarchisme voor de meest klassebewuste en strijdbare elementen in een sterke arbeidersbeweging. Maar syndikalisme is niet noodzakelek anarchistisch en niet eens altijd revolutionair. In de praktijk zijn veel anarchosyndikalist autoritair of reformistisch geweest of beide. Ook is het in de praktijk moeilijk gebleken het evenwicht te bewaren tussen libertaire beginselen en de druk van de dagelijkse strijd voor betere betaling en arbeidsvoorwaarden. Dit is niet zozeer een argument tegen het anarchosyndikalisme als wel het constateren van een gevaar waaraan anarchosyndikalist voortdurend blootstaan. Wel een bezwaar tegen het anarchosyndikalisme en tegen het syndikalisme in het algemeen is dat het werk en de rol van de werkende klasse er teveel nadruk krijgen. Het klassenstelsel is een belangrijk politiek probleem maar de klassenstrijd is niet het enige waar anarchisten zich mee bezig hebben te houden. Het syndikalisme is aanvaardbaar als één kant van het anarchisme maar niet als het zozeer gaat overheersen dat het de andere kanten in de schaduw stelt. Tot op zekere hoogte heeft het syndikalisme zin maar het kan geen oplossingen bieden buiten de werksfeer.

GEEN ECHTE TEGENSTELLINGEN (MEER)

De laatste tientallen jaren hebben de verschillen tussen de verschillende vormen van anarchisme veel van hun betekenis verloren. Afgezien van de extreme dogmatici in de verschillende richtingen beschouwen de meeste anarchisten tegenwoordig de oude scheidslijnen als niet zo belangrijk. Voor hen zijn de verschillen meer aangedikte verschillen in nadruk of woordgebruik dan serieuze verschillen in opvatting. Waarschijnlijk is het juist de verschillende soorten anarchisme meer als verschillende aspecten van het anarchisme te beschouwen veroorzaakt door verschillen in belangstelling.

Zo zijn anarchisten in hun privé-leven individualisten die hun eigen gang gaan en hun levensgezellen en hun vrienden kiezen naar hun persoonlijke smaak. In het maatschappelijke verkeer zijn het mutualisten die onderling vrije overeenkomsten sluiten waarbij ze geven wat ze hebben in ruil voor wat ze nodig hebben. Op het werk zouden de anarchisten kollektivisten zijn als het aan hen lag, die met kollegaas samenwerkten voor het tot stand brengen van gemeenschappelijke produkten. In het beheer van hun bedrijf zouden het sindikalistes zijn die met hun kollegaas zouden beslissen wat voor werk er zou moeten gebeuren en hoe. Politiek zouden het meestal kommunisten zijn die met hun medemensen zouden beslissen hoe de gemeenschappelijke belangen moeten worden behartigd. Dit is allemaal wel erg eenvoudig voorgesteld maar het geeft toch wel een idee hoe de tegenwoordige anarchisten ongeveer denken.

Vul maar in: chef-ondergeschikte, werkgever-werknemer,
regering-onderdaan, ambtenaar-burger,
partijleiding-partijlid,
echtgeno(o)t(e)-echtgeno(o)t(e)....

wat wil een anarchist

Het is nogal moeilijk om te zeggen wat de anarchisten nu precies willen, niet zozeer omdat ze er allemaal verschillende opvattingen op na houden maar omdat ze geen voorstanders zijn van uitgewerkte plannen voor een toekomst die ze niet in handen hebben en ook niet in handen willen hebben. Per slot van rekening willen de anarchisten een samenleving zonder regering en het spreekt vanzelf dat dit van tijd tot tijd en van plaats tot plaats grote verschillen in samenlevingsvorm oplevert. De hele kwestie is dat de anarchisten de samenleving willen die de leden van die samenleving zelf willen.

Toch is er wel iets te zeggen over het ideaalbeeld dat de meeste anarchisten van een vrije samenleving hebben. Alleen moet niet uit het oog worden verloren dat er geen officiële anarchistiese lijn is en dat extreem individualisme en extreem kommunisme moeilijk met elkaar in overeenstemming te brengen zijn.

HET VRIJE INDIVIDU

De meeste anarchisten beginnen met een libertaire instelling wat betreft het privé-leven en willen veel meer vrijheid voor het persoonlijke gedrag en de maatschappelijke relaties tussen de individuen. Maar als het waar is dat het individu een atoom vormt dan vormt het gezin een molecuul in de samenleving. Een gezinsleven zal daarom wel altijd blijven bestaan ook al zou alle dwang om het in stand te houden verdwijnen. Maar al is het gezin

een natuurlijke levensvorm het is geen noodzakelijke levensvorm meer. De doeltreffende antikonceptiemethoden en een goede arbeidsverdeling hebben het dwangbuis van de uiterst beperkte keus tussen alleen blijven of samenleven met één man of één vrouw opgeruimd. Een man en een vrouw hoeven geen kinderen meer te krijgen en kinderen kunnen nu ook door meer dan twee ouders of door een ouder worden grootgebracht. Mensen kunnen als ze willen alleen leven en toch seksuele partners hebben en kinderen, of in een kommune leven zonder vaste partner of officiële kinderen.

Het lijkt wel zeker dat de meeste mensen ook in een vrije samenleving op de een of andere manier als gehuwden zouden leven en dat de meeste kinderen er in de een of andere vorm van gezinsverband zouden opgroeien, maar de persoonlijke relaties binnen eenzelfde gemeenschap zouden waarschijnlijk heel veel verschillende vormen vertonen. In eerste instantie moeten de vrouwen bevrijd worden van de onderdrukking door de mannen en de kinderen van de onderdrukking door de ouders. In de mikrokosmos van het gezin is gezag geen haar beter dan in de makrokosmos van de samenleving.

De persoonlijke relaties buiten het gezin zouden niet meer onderworpen mogen zijn aan willekeurige wetten of aan economische concurrentie maar aan de natuurlijke menselijke solidariteit. We weten prakties allemaal wel hoe we onze medemensen moeten behandelen - zoals we ook door hen behandeld zouden willen worden - en zelfrespekt en de algemene opinie zijn een veel betere leidraad bij ons handelen dan angst- of schuldgevoelens. Sommige tegenstanders van het anarchisme stellen wel dat de morele onderdrukking door de samenleving erger zou zijn dan de fieleke onderdrukking door de staat maar een reëler gevaar bestaat vast en zeker in het ongereglementeerde gezag van de aktieve groep, de lynchers, de roof- of misdadigersbende, dat wil zeggen de rudimentaire staatsvormen die naar boven komen als het gereglementeerde gezag van de gewone staat om de een of andere reden is weggevallen.

Over het persoonlijke leven verschillen de anarchisten onderling niet veel van opvatting, dat levert ook niet zoveel problemen op. Veel mensen zijn trouwens al hun eigen gang gegaan bij het inrichten van hun leven zonder op een revolutie of iets dergelijks te wachten. Wat voor de bevrijding van het individu in wezen noodzakelijk is dat is het loskomen van oude vooroordelen en het bereiken van een redelijke levensstandaard. Dat wat werkelek grote problemen oplevert dat is de bevrijding van de samenleving.

DE VRIJE SAMENLEVING

Het eerste vereiste voor een vrije samenleving is de afschaffing van het gezag en van de eigendom. In plaats van een regering door permanente ver-

tegenwoordigers die van tijd tot tijd ge- of herkozen worden en door beroepsburokraten die prakties niet weg te krijgen zijn willen de anarchisten een regeling van het maatschappelijk leven door tijdeleke afgevaardigden die ieder ogenblik kunnen worden afgezet en door gespecialiseerde deskundigen die echt rekenschap moeten afleggen van hun beleid. Alle maatschappelijke activiteiten waarvan de een of andere vorm van organisatie nodig is zouden in een vrije samenleving waarschijnlijk door onafhankelijke verenigingen worden gedaan. Daar zijn allerlei namen voor te bedenken: raden, kooperaties, kollektieven, kommunes, kommissies, bonden, vakbonden, sovjets, of wat men maar wil. De naam doet er niet toe, het gaat om hun werking.

Al het werk, van de kleine werkplaats of het kleine boerenbedrijf tot het grootste industriële of landbouwkompleks, zou in handen zijn van arbeidersverenigingen die de produktie en het vervoer van goederen en de arbeidsvoorwaarden zouden regelen en de organisatie van het economische leven in handen zouden hebben. Ook voor de openbare voorzieningen - huizen, straten, vuilverwijdering, riolering, stroom-, water- en gasvoorziening, enz. - zouden er plaatselijke verenigingen zijn, zowel in een wijk of dorp als in een grote woongemeenschap. Voor de regeling van gemeenschappelijke zaken zoals radio en televisie, kulturele zaken, rekreatie, onderzoek, de velksgezondheid en de vorming zouden er weer andere verenigingen zijn.

Een van de gevolgen van het regelen van allerlei zaken door zelfstandige verenigingen in plaats van een besturen door starre hiërarchische organisaties zou een vergaande decentralizatie zijn in federalistische zin. Voor sommigen mag dit een argument tegen het anarchisme lijken, voor de anarchisten is het een argument voor het anarchisme. Een van de verbazingwekkendste uitingen van het moderne politieke denken is de bewering dat oorlogen het gevolg zijn van het bestaan van veel kleine landen terwijl in werkelekheid de ergste oorlogen in de geschiedenis zijn veroorzaakt door een klein aantal grote landen. Op dezelfde manier proberen de regeringen tot alsmar grottere administratieve eenheden te komen terwijl de ervaring uitwijst dat de beste administratieve eenheden klein zijn. Het verdelen van grote politieke eenheden in veel kleine zou een van de grootste weldaden kunnen zijn van het anarchisme. De landen zouden weer kulturele eenheden worden en de naties zouden verdwijnen.

De vereniging die de zorg heeft voor de materiële goederen of eigendommen zou de voorname taak hebben ervoor te zorgen dat de goederen of het gebruik ervan eerlek verdeeld raken onder degenen die ervoor in aanmerking komen. Er is verschil in opvatting onder de anarchisten over wat het beste systeem hiervoor zou zijn. Vast en zeker zouden die verschillen in

opvatting in een vrije samenleving ook bestaan. De beslissing over het systeem dat uiteindelijk zal worden toegepast moet door de leden van de verschillende verenigingen zelf genomen worden. Je kunt je voorstellen dat iedereen hetzelfde loon zou krijgen of dat er loon wordt gegeven naar behoefte of dat het loon wordt afgeschaft. De ene vereniging zal iedere goederenuitwisseling door middel van geld regelen, de andere alleen de grote en ingewikkelde transakties, een derde zal misschien helemaal geen geld gebruiken. De distributie van goederen gaat misschien door koop en verkoop, door huur, op rantsoen of gratis en zonder beperking. Dit soort gissen lijkt misschien belachelijk onrealistisch en utopisch maar in feite bestaat er al veel gemeenschappelijk bezit voor veel dingen hoeft al niet te worden betaald. In veel landen zijn bepaalde grote ondernemingen al in handen van de gemeenschap: sommige zware industrieën, het lucht- en spoorwegvervoer, het wegvervoer, de radio en de televisie, de stroom-, gas- en watervoorziening. Dit zijn dingen waarvoor betaald moet worden (ofschon vaak niet de hele kostprijs) maar er zijn ook voorzieningen die in handen van de gemeenschap zijn en waar bovendien niet voor hoeft te worden betaald: wegen, bruggen, rivieren, stranden, parken, speelterreinen en in een land als Engeland ook bibliotheken, scholen, universiteiten, ziekenhuizen en hulpverleningsdiensten. De grens tussen wat persoonlijk is, wat gemeenschappelijk eigendom is, tussen wat gratis en wat niet gratis is, is totaal willekeurig. Het lijkt misschien vanzelfsprekend dat bv. wegen en stranden gratis toegankelijk zijn maar dat is niet altijd zo geweest en het verschijnsel van de tolwegen, tolbruggen en toltunnels doet trouwens sedert een aantal jaren in verschillende landen weer zijn intrede. Zo lijkt het misschien ook vanzelfsprekend dat je voor vervoer en brandstof moet betalen maar dat hoeft niet eeuwig zo te blijven en er is geen reden waarom het niet gratis zou kunnen zijn. De kwestie van het gratis openbaar vervoer komt trouwens ook in verschillende landen in de belangstelling.

Een gelijke verdeling of gratis distributie van de rijkdommen van de aarde in plaats van de opeenhoping van eigendom in enkele handen zou het einde betekenen van het op eigendom gebaseerde klassenstelsel. Alleen willen de anarchisten ook nog afschaffing van het op ongelijke machtsverdeling gebaseerde klassenstelsel. Dit vraagt voortdurende waakzaamheid tegen burokratizering van de verenigingen en vooral een organisatie van het werk waarin niet een klasse van managers de scepter zwaait.

HET WERK

Het eerst nodige om te leven is eten, onderdak en kleding, het tweede de dingen die het leven de moeite waard maken. Het eerste doel van de eko-

nomische activiteit van een groep mensen is te voorzien in deze behoeften, de voornaamste functie van een samenleving - afgezien van het moge-
leken maken van de persoonlijke relaties waarop de samenleving berust - is de organisatie van het noodzakelijke werk. Over werk hebben de anarchisten twee nogal eigen opvattingen, ten eerste dat het meeste werk onaangenaam is maar zo georganiseerd zou kunnen worden dat het draaglijker wordt en zelfs plezierig, ten tweede dat al het werk moet worden geregeld door de mensen die het doen.

De anarchisten zijn het met de marxisten eens dat het werk in de tegenwoordige maatschappij de werker vervreemdt. Zijn werk is niet zijn leven maar hetgeen hij moet doen om te kunnen leven. Hij leeft pas buiten zijn werk en als hij iets doet wat hij plezierig vindt noemt hij het geen werken meer. Dit geldt voor het meeste werk voor de meeste mensen en praktijken overal, en zo zal het voor een hoop werk en voor een hoop mensen ook wel altijd blijven. Het vermoeiende en altijd eendere werk dat nodig is om planten en dieren te onderhouden, om de produktie en het vervoer door te laten draaien, om iedereen te laten hebben wat hij nodig heeft en te ontdepen van wat hij kwijt wil kan niet worden afgeschaft zonder dat het materiële leven een stuk achteruitgaat. Door automatizering wordt dit werk wel minder zwaar maar ook steeds eentoniger. De anarchisten zeggen dat het probleem niet wordt opgelost door de mensen erop in te stellen dat alles nu eenmaal is zoals het is maar door het noodzakelijke werk zo te organiseren dat het op de eerste plaats normaal is dat iedereen die kan zijn portie voor zijn rekening neemt en niemand er meer dan een paar uur per dag aan kwijt is. Op de tweede plaats zou er een roeiersstelsel kunnen worden ingesteld waardoor iedereen niet steeds hetzelfde vervelende werk zou hoeven te doen maar van tijd tot tijd van taak kan veranderen. De variatie maakt het vervelende werk dan minder vervelend. Het werk moet niet alleen eerlijk worden verdeeld maar ook voor iedereen zo prettig moge-
leken worden gemaakt.

Met de sindikalisten zijn de anarchisten van mening dat de werkers zelf hun werk moeten organiseren. Dat betekent niet dat het hele economische leven in handen moet zijn van de werkende klasse - of van de vakbeweging of van een arbeiderspartij (dat wil zeggen een partij die zich als de vertegenwoordiger van de werkende klasse beschouwt) - of dat een van deze lichamen het laatste woord moet hebben over het werk. Het betekent ook niet hetzelfde op kleinere schaal, namelijk dat het personeel van een bedrijf de managers kiest en de boeken controleert. Het betekent doodsimpel dat de mensen die een bepaald werk doen dat helemaal zelf moeten kunnen regelen, zonder bazen of chefs of inspektoren of wat dan ook. Er zijn misschien mensen die ervoor geknipt zijn om de samenwerking in een groep

gesmeerd te laten lopen, dat mag dan hun voornaamste taak zijn, maar het is helemaal niet nodig dat ze dan ook iets te zeggen hebben over de mensen die het eigenleke werk doen. Er zijn misschien mensen die lui zijn of inefficiënt maar dat zijn ze met baas ook. Iedereen moet zoveel mogelek zelf zijn werk kunnen regelen zoals hij ook zijn eigen leven zoveel mogelek zelf moet kunnen regelen.

Dit geldt voor ieder werk: op het land, in de fabriek, in kleine en in grote bedrijven, voor geschoold en ongeschoold werk, voor vuil werk en voor een vrij beroep. En dat niet alleen maar vanwege het nut van plezierig werken maar omdat het een grondbeginsel is van een vrije economie. Waarschijnlijk wordt hier tegenin gebracht dat je door volledige arbeiderskontrolle weer konkurrentie krijgt tussen de verschillende arbeidsgroepen met alle verspillingen die konkurrentie altijd meebrangt en ook produktie van overbaodige zaken. Daar staat tegenover dat werken zonder arbeiderskontrolle precies dezelfde uitwerking heeft. Wat nodig is is intelligent plannen maken. Daarvoor is niet meer toezicht van boven nodig maar meer informatie beneden.

De meeste ekonomen hebben altijd meer aandacht besteed aan de produktie dan aan de konsumptie. Rechts zowel als links hebben altijd gewild dat er meer geproduceerd werd, hetzij om de rijken rijker hetzij om de staat sterker te maken. Met als gevolg 'overproduktie' naast armoede, toenemende produktiviteit naast toenemende werkeloosheid, hogere kantoorgebouwen naast grotere woningnood, grotere opbrengsten per hektare naast meer ongebruikt land. De anarchisten leggen meer de nadruk op de konsumptie dan op de produktie. Voor hen zijn de produkten er om te voorzien in de behoeften van de hele bevolking en niet om de winsten van de rijken en de macht van de sterken groter te maken.

BEHOEFTE EN LUXE

Een samenleving die fatsoenlek wil zijn kan niet toestaan dat de eerste levensbehoeften door sommigen worden gebruikt om zich te verrijken. Dat er voor luxe moet worden betaald dat is eventueel aanvaardbaar want daar kun je buiten als het nodig is. Maar de eerste levensbehoeften kun je niet als gewone handelswaar beschouwen want daar kan niemand buiten. Wat daarom niet in de handen van enkelingen tuishoort is de grond waarop we leven, het voedsel, huizen, kleding, brandstof, werk- en produktiemateriaal en voorzieningen zoals water, elektriciteit, vervoer, sportakkomodatie, onderwijs, kulturele voorzieningen. Het spreekt vanzelf dat iedereen moet kunnen nemen zoveel als hij nodig heeft als er van iets genoeg is en dat er bij schaarste een vrijwillig overeengekomen rantsoeneringssis-

teem moet zijn waardoor iedereen eerlek zijn deel krijgt. Het spreekt vanzelf dat er iets scheef zit aan een stelsel waarin aan de ene kant wordt verkwest wat aan de andere kant niet te krijgen is en waarin de een meer heeft dan nodig en de ander tekort komt.

De eerste taak van een gezonde samenleving is de schaarste aan eerste levensbehoeften op te heffen - zoals bevoorbeeld de voedseltekorten in de onderontwikkelde landen en de woningnood in de ontwikkelde landen - door een goed gebruik van de aanwezige technische kennis en hulpbronnen. Als in een ontwikkeld land de beschikbare bekwaamheid en werkkraft juist werden gebruikt zou er zonder meer genoeg voedsel en woongelegenheden kunnen worden geproduceerd om iedereen van het nodige te voorzien. Dat het niet gebeurt is niet omdat het niet kan maar omdat andere dingen voorgaan. Vroeger dacht men dat er niet genoeg was om iedereen behoorlek te kleden en daarom liepen de armen altijd in lompen. Nu is er kleding genoeg en dat zou met al het andere precies hetzelfde kunnen zijn.

Het lijkt misschien een beetje tegenstrijdig maar luxe is ook een levensbehoefte, al is het dan niet een eerste behoefte. De tweede taak van een gezonde samenleving is daarom ook de luxe vrij toegankelek te maken. Misschien zou hier geld nog een funktie kunnen hebben, als de verdeling van de luxe dan maar niet gebeurt met hetzelfde dwaze gebrek aan sisteem als in de kapitalistische landen of volgens het nog dwazere sisteem van de kommunistiese landen. Iedereen moet naar eigen keuze en in gelijke mate over luxe kunnen beschikken.

Een mens leeft echter niet van brood alleen en ook niet van koek alleen. Een anarchist zou de ontspanning, het intellektuele en het kulturele leven en dergelike niet graag in handen van de gemeenschap zien, zelfs niet van de meest vrije gemeenschap. Andere zaken kunnen echter weer niet aan vrije verenigingen van individuen worden overgelaten en moeten door de samenleving als geheel worden uitgevoerd. De zijn de gemeenschappeleke voorzieningen, de onderlinge hulp die niet kan worden verleend door familie en vrienden en die verder reikt dan de plaats waar iemand woont of werkt.

DE GEMEENSCHAPPELEKE VOORZIENINGEN

In een menseleke samenleving is de vorming één van de belangrijkste voorzieningen omdat het zo lang duurt voor we zijn uitgegroeid en de nodige kennis en vaardigheden hebben verzameld voor het maatschappeleke leven. Bij de anarchisten heeft de vorming altijd een belangrijke plaats ingenomen. Veel anarchistiese voormannen hebben belangrijke bijdragen geleverd aan de vormingsteorie en praktijk en veel hervormers op dat gebied

hadden libertaire tendenzen, bv. Rousseau, Pestalozzi, Maria Montessori, Neill. Vormingsideeën die vroeger utopies heetten behoren nu tot de normale praktijk in veel staats- en andere vormingsinstellingen. Voor praktische anarchisten is de vorming misschien wel het interessantste werkterrein in de samenleving. Als er gezegd wordt dat de anarchie een mooie theorie is maar niet bruikbaar voor de praktijk zijn er altijd wel goede lagere of andere scholen, speelplaatsen en jeugdclubs aan te wijzen waar de anarchie wel degelek goed werkt. Maar tot nu toe kennen zelfs de beste vormingsstelsels nog hun gezagsdragers: leraren, directeuren, bestuurders, amtenaren, inspekteurs, enz. Het is onvermijdelek dat in een vormingsproces volwassenen een overheersende rol spelen maar het volstrekt overbodig als de opvoeders en zeker degenen die in het eigenleke vormingsproces geen enkele rol spelen daar de beslissingen nemen.

De anarchisten willen dat de hervormingen in de onderwijs- en vormingsstelsels waarover op het ogenblik overal wordt gedacht veel verder gaan dan men in het algemeen van plan is. Niet alleen moet strenge discipline en zeker lijfstraf worden uitgebannen maar iedere opgelegde discipline en iedere vorm van straf. Niet alleen moeten de vormingsinstellingen worden bevrijd van de macht van autoriteiten van buiten maar de leerlingen moeten ook worden bevrijd van de macht van leraren en directeuren. In een gezonde vormingsverhouding is het feit dat de een meer weet dan de ander geen reden voor macht van die over die ander. In de bestaande samenleving berust de status van de leraren op hun leeftijd, kracht en ervaring en op de wet. De enige status waar een leraar recht op heeft is de status die berust op zijn kennis en zijn bekwaamheid die kennis over te dragen en uiteindelijk op zijn bekwaamheid om bewondering en respekt te wekken. Er is niet zozeer behoefte aan scholieren- en studentenmacht - ofschoon die een nuttige korrektie kan zijn op de macht van leraren en burokraten - als wel aan beslissingsmacht voor al degenen die in een vormingsinstelling een rol spelen. Het verband tussen onderwijzen en beslissingsmacht moet verdwijnen, de vorming moet een vrij proces worden.

Bij de mediese verzorging (d.w.z. in Engeland volgens Nicolas Walter) zijn ze wat dat betreft verder dan bij het onderwijs. De dokters zijn geen tovenaars meer en de verpleegsters geen heiligen. In veel landen, bv. in Engeland, wordt mediese verzorging als een recht beschouwd waar je niet voor hoeft te betalen. Maar behalve gratis moet de mediese verzorging ook vrij worden. De hiërarchiese verhoudingen in de ziekenhuizen behoren te verdwijnen. De beslissingsmacht over wat er in de mediese verzorging gebeurt behoort bij al diegenen die met dat werk te maken hebben. En zoals de vorming er is voor de studenten en scholieren zo is de geneeskundige verzorging er voor de patienten.

In de behandeling van de misdadigheid is veel verbeterd maar het is er nog lang niet zoals het zijn moet. De anarchisten hebben over de misdadigheid twee opmerkingen te maken. Ten eerste verschillen volgens hen de meeste zogenaamde misdadigers maar heel weinig van andere mensen. Ze zijn alleen wat armer, wat zwakker, wat minder bijdehand of wat minder gelukkig. Ten tweede hebben mensen die steeds weer andere mensen schade berokkenen niet van hetzelfde laken een pak nodig maar verzorging. De grootste misdadigers zijn niet de dieven maar de werkgevers, niet de gangsters maar de regeerders, niet de gewone moordenaars maar de massamoordenaars. De staat maakt een hoop drukte en houdt een heel onderdrukingsapparaat op de been voor wat betrekkelek klein onrecht. Tegelijk wordt door diezelfde staat veel groter onrecht verborgen gehouden en vaak zelfs gepleegd. In het algemeen doet de straf meer kwaad aan de samenleving dan de misdaad; het strafsysteem heeft een langere arm, is beter georganiseerd en werkt veel efficiënter. Het is waar dat ook een libertaire samenleving zich tegen bepaalde mensen zou moeten beschermen en helemaal zonder dwang zal het dus nooit kunnen. Maar een goede behandeling van de misdadigheid maakt deel uit van de vorming en de mediese verzorging en behoort niet uitsluitend een strafsysteem te zijn. De uiterste maatregel moet niet gevangenisstraf of de doodstraf zijn maar boikot of uitsluiting uit de samenleving.

VEELVORMIGHEID

Ook de best denkbare samenleving is voor sommige mensen of groepen een gevangenis of in ieder geval iets waar ze niet in willen. Dan moeten ze niet gedwongen worden om er toch in te gaan of te blijven. In theorie kan iemand ook wel in zijn eentje in zijn behoeften voorzien, al zal de praktijk wel uitwijzen dat hij voor sommige dingen toch wel een samenleving nodig zal hebben die hem tegen een prestatie van zijn kant het benodigde wil leveren. Een kollektivistiese of kommunistiese samenleving moet zulke individualisten kunnen tolereren, hij moet zulke mensen zelfs aansporen hun eigen gang te gaan. Natuurlek mogen die buitenstaanders van hun positie geen misbruik maken om anderen uit te buiten met onfaire ruilpraktijken of door ze tegen onfaire lonen te laten werken. Dat zal trouwens zo gauw niet gebeuren want niemand zal zich normalerwijs laten beetnemen. Wel zou er geen wet zijn die iemand verbiedt om iets in bezit te nemen maar ook niet om iemand te verbieden iets af te nemen. Je zou dus zonder bezwaar iets van iemand af kunnen nemen maar hij zou het ook zo weer terug kunnen nemen. Het is haast niet in te denken dat enkele alleenstaande individuen erin zouden kunnen slagen om aan het gezag en de eigendom hun oude plaats terug te geven.

Onafhankelijke groepen zijn wat dat betreft gevaarleker. Binnen een samenleving zou heel gemakkelijk een afzonderlijke gemeenschap kunnen bestaan met de nodige spanning als gevolg. Zou zulk een gemeenschap aan het gezag en de eigendom hun oude plaats teruggeven met als mogelek gevolg voor sommigen een hogere levensstandaard, dan zou de verleiding groot kunnen zijn om zich bij die gemeenschap aan te sluiten, vooral als het in de grote samenleving niet zo goed gaat.

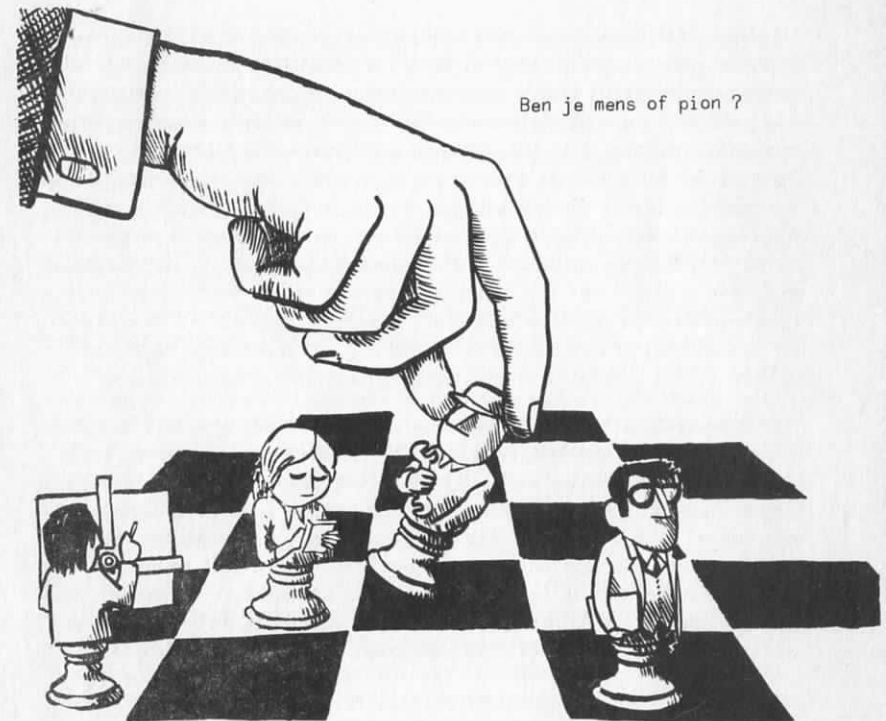
Maar een vrije samenleving moet ruimte laten voor verschillende levenspatronen en niet alleen verschillen van mening moeten toelaten over hoe vrijheid en gelijkheid in praktijk moeten worden gebracht maar ook over de waarde en het wezen van vrijheid en gelijkheid. Alleen mag nooit toegelaten worden dat iemand gedwongen wordt om met afwijkende meningen mee te gaan. Hierbij zal wel niet te ontkomen zijn aan enige autoritaire dwang om de samenleving te beschermen. De anarchisten willen niet een massasamenleving maar een massa samenlevingen die even vrij naast elkaar bestaan als de individuen binnen die samenlevingen. Het grootste gevaar voor de vrije gemeenschappen die tot nu toe zijn gevormd bestond niet in de kans op terugval van die samenlevingen zelf maar in de aanvallen van buitenaf. De grote moeilijkheid is niet een vrije samenleving in stand te houden maar hem op gang te krijgen.

OMVERWERPEN OF SLEUTELN

Van oudsher zijn er anarchisten geweest die voorstander waren van een gewelddadige revolutie om zo tot een vrije samenleving te komen. Anderen waren tegen geweld of tegen revolutie of tegen beide omdat geweld zo vaak wordt gevolgd door tegengeweld en revolutie door een tegenrevolutie. Van de andere kant zijn er niet veel anarchisten geweest die alleen maar veranderingen wilden die het bestaande systeem lieten zoals het was. In het algemeen zijn de anarchisten namelek van mening dat onder de bestaande eigendoms- en gezagsverhoudingen oppervlakkige veranderingen niet de minste verandering zullen brengen in de grondstructuur van de maatschappij. De moeilijkheid is dat wat de anarchisten willen revolutionair is maar dat het niet zeker en zelfs onwaarschijnlijk is dat een revolutie zal brengen wat de anarchisten willen. Hier ligt de verklaring waarom anarchisten vaak hun toevlucht hebben gezocht in wanhoopsdaden of zijn teruggevallen in moedeloos nietsdoen.

In de praktijk is het meeste gekrakeel tussen reformistische en revolutionaire anarchisten zinloos, want afgezien van de heel fanatieke is geen enkele revolutionaire anarchist tegen hervormingen en alleen een heel erg zachte reformist tegen revoluties. Iedere revolutionair weet heel goed

dat er met alle inspanningen waarschijnlijk toch niet meer wordt bereikt dan wat hervormingen en iedere reformist ziet waarschijnlijk wel in ^{dat} zijn akties uiteindelijk tot een soort revolutie moeten leiden. De meeste anarchisten willen dat er voortdurend op alle mogeleke manieren druk wordt uitgeoefend om mensen tot andere gedachten te brengen, om groepen gevormd te krijgen, om hervormingen tot stand te brengen, om het volk in opstand te krijgen en om het gezag en de eigendom te vernietigen. We zouden het mooi vinden als dit zonder geweld tot stand kwam maar dat is nog nooit gelukt en waarschijnlijk lukt het ook nooit. De laatste stap die gezet moet worden is de konfrontatie met het geweldapparaat van de staat, in de wijk, op het werk, op de straat. Na het verslaan van de staat zal het nodig zijn waakzaam te blijven om de vorming van een nieuwe staat te verhinderen en in de plaats van de oude staat een vrije samenleving te gaan opbouwen. In dit proces is er voor iedereen een taak. Alle anarchisten vinden een taak in de strijd voor hun idealen.

wat doet een anarchist

Het eerste wat anarchisten doen is denken en praten. Er zijn niet veel mensen die als anarchist geboren worden en anarchist worden is vaak een verwarrende ervaring waarin veel overhoop wordt gehaald. Wie bewust anarchist wil zijn bevindt zich voortdurend in een moeilijke situatie, ongeveer zoals een ateiist in het middeleeuwse Europa. Het is moeilijk door de denkbarrière te breken en anderen ervan te overtuigen dat de noodzaak van een regering (net zoals het bestaan van een god) niet zo vast staat als wel gedacht wordt, dat daar nog wel het een en ander over te zeggen valt en dat die noodzaak misschien zelfs helemaal niet bestaat. Een anarchist moet voor zichzelf een heel nieuw wereldbeeld en een heel nieuwe instelling tegenover de wereld ontwikkelen. Gewoonlijk gebeurt dit door praten met anarchisten of met mensen die dicht bij het anarchisme staan, met name in linkse groepen of bij gelegenheid van linkse activiteiten.

Naderhand heeft zelfs de rechtlijnigste anarchist nog wel contacten met niet-anarchisten, waardoor onvermijdelek een verspreiding van de anarchistiese ideeën plaats heeft. Bij iedere anarchist die niet een louter filosofiese anarchist is, is in zijn gedrag thuis, in de omgang met zijn vrienden of op het werk wel iets van de invloed van die ideeën te bemerken. Niet alle anarchisten maar heel veel toch maken zich minder druk dan de meeste andere mensen om de trouw van hun echtgenoten, de gehoorzaamheid van hun kinderen, het gedrag van hun burens of de manier van werken van hun kollegaas. Anarchistiese werknemers en burgers doen minder gemak-

kelek wat hun wordt gezegd en anarchistiese ouders en leraren dwingen anderen ook niet zo gemakkelek om dingen te doen die ze niet willen. Van een anarchisme dat niet blijkt in iemands persoonlijke leven is niet veel te verwachten.

Er zijn wel anarchisten die niet verder gaan dan zich voorzichzelf een mening te vormen en dan nog alleen maar voor wat hun eigen leven betreft maar de meeste anarchisten willen hun ideeën ook uitdragen. Als het over politieke of maatschappelijke kwesties gaat brengen zij hun libertaire standpunt naar voren en als er publieke belangen op het spel staan stellen zij libertaire oplossingen voor. Maar om werkelek wat te bereiken is het nodig om met andere anarchisten samen te werken of een politieke groep te vormen die wat meer doet dan bij tijd en gelegenheid eens bij elkaar te komen. Er is organisatie nodig om tot propaganda en uiteindelijk tot actie te komen.

ORGANIZATIE EN PROPAGANDA

Een anarchistiese organisatie begint als discussiegroep. Als deze goed van de grond komt ontwikkelt hij zich in twee richtingen: hij zoekt contact met andere groepen en hij begint naar buiten actief te worden. Uit de contacten met andere groepen kan uiteindelijk een soort federatie ontstaan die de activiteiten van de verschillende groepen op elkaar afstemt en hen in staat stelt grotere acties te ondernemen. In de meeste gevallen begint de anarchistiese actie als propaganda om de hoofdgedachten van het anarchisme bekend te maken. Dit kan gebeuren door propaganda van het woord en door propaganda van de daad.

Het gesproken woord is op het ogenblik minder als propagandamiddel in gebruik dan vroeger. Toch kunnen openbare bijeenkomsten in de open lucht of in een huis of zaal nog altijd een goede methode zijn om mensen rechtstreeks te bereiken. De laatste stap naar het anarchisme wordt vaak gezet onder invloed van een persoonlijk contact. Een bijeenkomst is daar een mooie gelegenheid voor. Behalve het houden van eigen bijeenkomsten is ook het bijwonen van andere bijeenkomsten een goede manier om anarchistiese ideeën te verspreiden. Je kunt dit doen door aan de discussies deel te nemen of door te interrumperen.

Radio en televisie zijn wel het meest efficiënte middel om veel mensen met het gesproken woord te bereiken. Er zijn ook wel anarchisten geweest wie het gelukt is met bepaalde programmaas een zekere belangstelling te wekken. Maar in feite vallen radio en televisie als propagandamiddel tegen omdat ze niet zo geschikt zijn om heel nieuwe ideeën goed te laten

overkomen en dat zijn de anarchistiese ideeën voor het gros van de luisteraars en kijkers nog altijd. Als men radio of televisie wil benutten om een boodschap over te brengen dan lukt dat waarschijnlijk het beste door hem in een verhaaltje te verpakken. Hetzelfde geldt ook wel voor toneel en film. In bewaamde handen zijn ze prima voor propaganda te gebruiken. In de praktijk zijn er echter niet zoveel anarchisten geweest die kans hebben gezien om deze kanalen goed te benutten.

Om de boodschap volledig te maken is naast het gesproken ook het geschreven woord nodig. In feite is dat altijd het meest gebruikte propagandamiddel geweest. Ondergronds bestaat de gedachte van een wereld zonder regering misschien al eeuwen en bij radikale volksbewegingen kwam hij soms ook wel aan de oppervlakte, maar hij kwam pas goed in het openbaar door de boeken van mensen zoals Paine, Godwin, Proudhon, Stirner, enz. Toen de gedachte vaste voet kreeg en gestalte aannam in georganizeerde groepen ontstond er een stroom van blaadjes en brochures die voor de anarchistiese beweging nog altijd het voornaamste kommunikatiemiddel vormen. Sommige van die publikaties waren heel goed, de meeste tamelek slecht. Maar al bij al hebben die vele publikaties toch gemaakt dat de anarchistiese beweging zich niet in zichzelf opsloot maar voortdurend in gesprek bleef met de buitenwereld. Wat voor het gesproken woord geldt geldt ook hier: naast het uitgeven van anarchistiese publikaties is het goed ook in niet-anarchistiese bladen te schrijven en niet tiepies anarchistiese boeken uit te geven om zo niet-anarchistiese lezers te bereiken.

Het gesproken en geschreven woord zijn noodzakelek maar niet voldoende. We kunnen nog zoveel schrijven en praten, als we bij algemene uiteenzettingen blijven komen we geen stap verder. We moeten bepaalde problemen aan de orde stellen op een ogenblik dat deze in de belangstelling staan of we moeten de aandacht op onze ideeën proberen te vestigen door iets dat opzien baart. Het eerste is agitatie het tweede propaganda van de daad.

Agitatie is de toepassing van een politieke theorie op een konkrete situatie. Anarchistiese agitatie krijgt zin als de mensen biezonder gevoelig zijn geworden voor de anarchistiese ideeën door bepaalde spanningen, bv. in geval van een binnenlandse oorlog of van een oorlog tussen staten, bij arbeidskonflikten, bij campagnes tegen onderdrukking of bij publieke schandalen. In wezen is agitatie propaganda met de neus op de feiten en klaar voor gebruik. Als het duidelik wordt hoe een bepaalde toestand in elkaar zit is er niet zoveel belangstelling voor algemene theorieën en meer voor konkrete voorstellen. Op zo'n ogenblik kun je precies aanwijzen wat er verkeerd zit in het bestaande systeem en aangeven wat er aan te doen is. Bij tijden heeft anarchistiese agitatie veel sukses ge-

had, vóór de eerste wereldoorlog in Frankrijk, Spanje en de Verenigde Staten, erna in Rusland, Italië en China, en in de dertiger jaren in Spanje.

Door anarchisten en door tegenstanders is het begrip propaganda van de daad dikwijls verkeerd opgevat. Het kwam voor het eerst in gebruik in de zeventiger jaren van de vorige eeuw. Toen sloeg het op demonstraties, relletjes en opstanden die meer bedoeld waren als symboliese akties om de aandacht ergens op te vestigen dan om meteen resultaat te bereiken. Het ging om een propaganda die niet zou bestaan uit praten over wat men zou kunnen doen maar uit nieuws over wat er gedaan was. Zeker in het begin betekende dat niet het gebruiken van geweld en al helemaal niet het vermoorden van mensen. Maar na de vele aanslagen die individuele anarchisten in de negentiger jaren van de vorige eeuw hebben gepleegd werd propaganda van de daad in het spraakgebruik hetzelfde als het gebruik van geweld en die opvatting is nog altijd niet verdwenen.

Anarchisten die nu propaganda van de daad willen voeren hebben daarbij meestal tiepies geweldloze methoden op het oog en niet zo gauw geweldddige. Het zullen ook eerder akties zijn tegen bommen dan akties met bommen. In feite heeft de uitdrukking propaganda van de daad weer zijn oude betekenis teruggekregen ofschoon de vorm waarin het gebeurt nu vaak wel een stuk anders is geworden: sit-downs, sit-ins, politieke figuren of instanties openlek voor schut zetten en heel originele demonstraties. Propaganda van de daad hoeft niet per sé onwettig te zijn maar is het vaak wel. Burgerleke ongehoorzaamheid is een vorm van propaganda van de daad waarbij opzettelek en openlek de wet wordt overtreden om de aandacht ergens op te vestigen. Veel anarchisten houden er niet van omdat ze daarmee wetens en willens straf uitlokken, hetgeen vrijwillig kontakt met de overheid inhoudt, iets waar veel anarchisten niet voor voelen. Maar soms hebben anarchisten er een goed propagandamiddel in gezien.

Agitatie, vooral als er iets mee wordt bereikt, en propaganda van de daad, vooral als er wetten mee worden overtreden, gaan verder dan loutere propaganda. Agitatie zet tot daden aan, propaganda van de daad is een daad. Als het zover is worden de anarchisten mensen waar je rekening mee moet houden.

AKTIE

De overgang van de theorie naar de praktijk betekent verandering in de organisatie. In een loutere diskussie- of propagandagroep hebben buitenstaanders gemakkelek toegang en kunnen de autoriteiten gemakkelek een

oogje in het zeil houden. Hij draait ook helemaal bij de gratie van wat ieder van de leden zin heeft om te doen of niet te doen. Deze groep gaat zijn leden nu strenger selekteren en gaat nu ook volgens bepaalde regels werken. Dit is een gevaarlek ogenblik: een té straffe organisatie maakt de groep autoritair en sektaries, een té losse organisatie leidt tot verwarring en onverantwoordelijk gedrag. Wat nog gevaarleker is: als het anarchisme een serieuze zaak wordt worden de anarchisten een serieuze bedreiging voor de autoriteiten en dan heb je de poppetjes aan het dansen.

De meest voorkomende vorm van anarchistiese aktie is agitatie over een of andere kwestie of deelname aan de een of andere campagne. De campagne kan reformisties zijn, om verbeteringen voor elkaar te krijgen binnen de bestaande machts- en eigendomsverhoudingen, of revolutionair, om die verhoudingen zelf te veranderen, hij kan wettig zijn of onwettig of beide, gewelddadig of geweldloos, er kan uitzicht op sukses zijn of helemaal niet. Het kan zijn dat de anarchisten invloed op de campagne hebben en hem zelfs beheersen, of dat ze gewoon een van de vele groepen zijn die meedoen. Er zijn heel wat aktiemogelikheden te bedenken en anarchisten hebben er daarvan heel wat geprobeerd. De aktievorm die de anarchisten het meest ligt en die ook het meest tiepies anarchisties is is de direkte aktie.

Ook over direkte aktie bestaan de nodige misverstanden. Toen de uitdrukking in de negentiger jaren van de vorige eeuw in gebruik kwam betekende hij gewoon het tegengestelde van 'politieke', dat wilde zeggen parlementaire aktie. In de arbeidersbeweging wilde dat zeggen akties tegen de werkgevers, in het biezonder stakingen, boikot, sabotage, door de arbeiders gezien als voorbereidingen en oefeningen voor de revolutie. Het eigene van direkte akties is dat ze niet door vertegenwoordigers gebeuren maar door de betrokken mensen zelf, die proberen zelf iets aan hun situatie te veranderen. Direkte akties zijn bedoeld om echt iets te bereiken en niet enkel om de aandacht ergens op te vestigen.

Tot zover lijkt de zaak nogal duidelik maar in de praktijk is het woord direkte aktie ook gebruikt voor propaganda van de daad en in het biezonder voor burgerleke ongehoorzaamheid. De methoden van de direkte aktie zijn vooral ontwikkeld in de franse sindikalistiese beweging als reaktie op de ekstremistiese methoden van de propaganda van de daad. De sindikalistes wilden zich niet op een zijspoor laten rangeren door opzienbarende daden die niet veel opleverden en hielden het liever op werk dat niet zo spektakulair was maar dat wel effekt had. Zo was de theorie tenminste. Maar toen de sindikalistiese beweging groter werd en in konflikt kwam met de bestaande verhoudingen in Frankrijk, Spanje, Italië, de Verenigde Staten, Engeland en Rusland, toen kregen de hoogtepunten van de direkte

aktie dezelfde funktie als de propaganda van de daad. Toen Gandhi direkte aktie begon te noemen wat in feite een geweldloze vorm van burgerleke ongehoorzaamheid was, ging men de woorden burgerleke ongehoorzaamheid, propaganda van de daad en direkte aktie door elkaar gebruiken. Op het laatst betekenden ze alle drie ongeveer hetzelfde, dat wil zeggen ongeveer iedere vorm van politieke aktie die tegen de wet ingaat of zich op een andere manier niet aan de regels van de wetteleke etikette houdt.

Voor de meeste anarchisten heeft het woord direkte aktie evenwel nog zijn oude betekenis. Van de andere kant zijn er naast de oude vormen van direkte aktie echter ook wel nieuwe in zwang gekomen, zoals het bezetten van militaire bases of van universiteitsgebouwen, het kraken van huizen of het bezetten van fabrieken. Direkte aktie zijn bij anarchisten erg geliefd omdat ze in overeenstemming zijn met de anarchistiese beginselen en ook nog op een prakties doel gericht zijn. In het algemeen wordt politieke aktie gevoerd om de macht in handen te krijgen. Er zijn groepen die daarbij de direkte aktie gebruiken zolang ze zelf de macht niet in handen hebben. Maar zodra dat wel het geval is is het daarmee afgelopen en belletten zij ook andere groepen daarmee door te gaan. De anarchisten blijven altijd voorstander van direkte aktie. Voor hen is het een normale werkwijze, die in de praktijk tot zijn recht komt en die helpt om een vrije samenleving tot stand te brengen en in stand te houden.

Er zijn echter anarchisten die niet in de mogelikeid van een vrije samenleving geloven. Dat is aan hun manier van aktie voeren te zien. Een van de sterkste pessimistiese stromingen in het anarchisme is het nihilisme. Toergenief heeft in zijn roman Vaders en zonen het woord nihilisme voor het eerst gebruikt. Het sloeg op de szeptiese en minachtende houding van de jonge narodniki in Rusland honderd jaar geleden. Later kreeg het woord de betekenis van een standpunt dat niet alleen de staat en de bestaande moraal waardelose dingen zijn maar ook de samenleving en de mensheid zelf. Voor een echte nihilist is er niets heilig, ook hijzelf niet. Het nihilisme gaat dus nog een stap verder dan het verst doorgetrokken egoïsme.

Een ekstreme vorm van nihilisme is terrorisme om het terrorisme, dus niet om iemand of iets te wreken of om propaganda ergens voor te maken. De anarchisten hebben zeker niet het monopolie van de terreur maar in sommige delen van de beweging is het terrorisme inderdaad een tijd in de mode geweest. Na het vruchteloos preken van een minderheidsteorie in een vijandige of onverschillige omgeving kan de verleiding groot worden om tegen die omgeving geweld te gaan plegen. De vijandigheid zal er niet minder om worden maar de onverschilligheid zal zeker verdwijnen. Laat ze me maar haten denkt de terrorist zo ongeveer, als ze maar bang voor me zijn. Maar

terwijl weloverwogen moorden geen goede resultaten heeft opgeleverd heeft in het wilde weg gepleegde terreur alleen maar slechte resultaten opgeleverd. Het is niet voerdreven om te zeggen dat niets het anarchisme meer schade heeft gedaan dan de paar ziekeleke geweldplegers die er een toevlucht hebben gezocht en er trouwens nog altijd een tuis menen te hebben.

Een minder ekstreme uiting van nihilisme is de maatschappij uit te stappen, het bohémien-bestaan. Dit is een steeds terugkomend verschijnsel, ofschoon iedere nieuwe verschijningsvorm zijn eigen naam krijgt. Ook dit is in sommige delen van de anarchistiese beweging in zwang geweest, en ver daarbuiten ook, zoals wel bekend. De bohémien valt de samenleving niet aan maar stapt eruit (tegenwoordig spreekt men van drop-outs, soms nog van hippies). Niettemin, al leeft de bohémien niet volgens de normen van de gewone samenleving, meestal leeft hij wel binnen en van die samenleving. Er is over deze stroming veel onzin uitgekraamd. Misschien is het waar dat bohémiens parasieten zijn maar ze zijn niet de enige. Van de andere kant doen ze niemand kwaad dan zichzelf en dat kun je van veel anderen niet zeggen. Het goede van hun houding is dat hun tevredenheid met hun bestaan een goede invloed heeft en dat ze de aanvaarde normen van de samenleving duidelijk maar zonder kwaad te doen aan hun laars lappen. Wat er vooral op hen aan te merken valt is dat hun manier van leven niets aan de samenleving verandert en alleen maar de aandacht afleidt van de noodzaak daarvan. En bij het anarchisme gaat het toch juist om die verandering.

Een konsekwentere en konstruktievere manier van de maatschappij uitstappen is buiten de maatschappij een nieuwe samenleving te beginnen die in zijn eigen behoeften voorziet. Bij tijden gebeurt dit op grote schaal, bijvoorbeeld door bepaalde religieuze groepen in de middeleeuwen en in deze eeuw ook weer door allerlei mensen, met name in Palestina en in Noord-Amerika. In het verleden hebben anarchisten daar ook wel aan meegedaan maar tegenwoordig niet zoveel meer. Zoals andere linkse groepen zullen ze eerder met een groep mensen die binnen de gewone samenleving willen blijven een kommune beginnen. Zo'n kommune zou je kunnen opvatten als het begin van een nieuwe samenlevingsvorm die temidden van de oude vormen ontstaat of als een bruikbaar en niet al te extreem alternatief voor de gebruikelijke autoritaire samenlevingsvormen.

Een andere aktievorm die berust op een pessimistische toekomstverwachting is het permanente protest. Volgens deze opvatting is er geen enkel uitzicht op een fundamentele verandering van de samenleving, op vernietiging van het staatsstelsel en op verwerkeleking van een anarchistiese samen-

leving. Niet de toekomst is belangrijk, het strak vasthouden aan een ideaal en het zorgvuldig uitdenken van een mooi utopia, maar het nu, het wreed ontwaken in een wrede werkelekheid en het voortdurend verzet tegen ontoelaatbare verhoudingen. Het permanente protest is de theorie van veel ex-anarchisten in wie de oude overtuiging nog wel leeft maar die de hoop op sukses hebben opgegeven. Het is ook de praktijk van veel aktieve anarchisten die niets van hun overtuigingen hebben opgegeven en verder werken alsof ze nog sukses verwachten maar die bewust of onbewust beseffen dat zij dat in ieder geval niet meer zullen meemaken. Achteraf gezien komen alle anarchistiese akties van de afgelopen honderd jaar neer op permanent protest. Maar het is even dogmaties om te zeggen dat er niets verandert als dat alles verandert en het is niet te voorspellen wanneer het protesten iets gaat uithalen en het nu plotseling de toekomst wordt. In wezen echter is het permanente protest een achterhoedegevecht voor een hopeloze zaak, terwijl de meeste anarchistiese akties toch worden ondernomen als voorhoedegevechten of minstens als werk van verkenners in een gevecht dat we misschien niet winnen en dat misschien ook nooit ophoudt maar dat toch de moeite waard is.

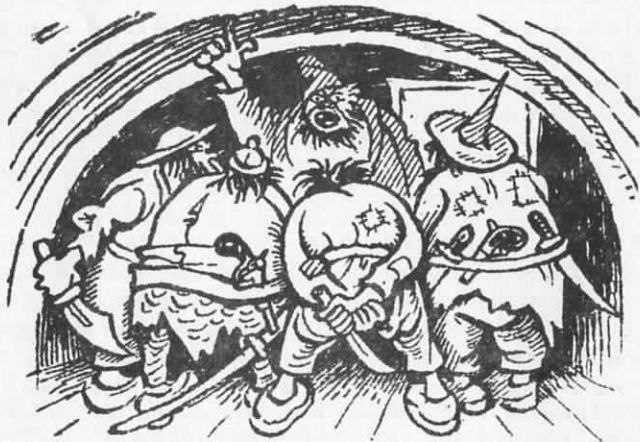
Alle taktieken die passen in de algemene strategie voor het bereiken van vrijheid en gelijkheid zijn goed, de schermutselingen in het eigen leven en de grote veldslagen in sociale campagnes. De anarchisten vormen bijna altijd een kleine minderheid en ze kunnen daarom prakties nooit het tijdstip en de plaats van een aktie bepalen. Ze moeten meestal de kansen grijpen die zich voordoen. De beste kansen waren meestal de gelegenheden om door agitatie een rol te spelen in een bredere linkse beweging, met name in de arbeidersbeweging. Maar ook in antimilitaristiese en pacifistiese bewegingen in landen die zich voorbereidden op een oorlog, in antiklerikale en humanistiese bewegingen in godsdienstige landen, in nationale of koloniale bevrijdingsbewegingen, in bewegingen voor rassen- of seksuele gelijkheid, voor wets- of strafrechthervormingen of voor burgerlijke vrijheden in het algemeen.

Dit houdt onvermijdelek samenwerking in met niet-anarchistiese groepen en een beetje soepelheid met de anarchistiese beginselen. Anarchisten die sterk bij dat soort akties betrokken raken lopen voortdurend de kans hun anarchisme helemaal los te gaan laten. Maar wie die kans niet wil lopen vervalt gemakkelek tot een onvruchtbare en sektariese houding. In het algemeen is er alleen kans invloed te krijgen door zoveel mogelek met anderen samen te werken. De anarchisten kunnen op twee manieren invloed hebben: door de vrije samenleving als doel te stellen en door aan te dringen op het toepassen van libertaire methoden. In feite komt dat op hetzelfde neer. Een anarchist stelt niet alleen dat het doel de middelen

niet heiligt maar ook dat de middelen het doel bepalen en dat meestal doel en middel hetzelfde zijn. Onze daden hebben we in de hand, de gevolgen ervan meestal niet.

Gelegenheden waarbij de anarchisten de kans hebben gekregen de samenleving een duwtje te geven in de richting van het anarchisme waren bv. het (vredes) Komitee van de 100 in Engeland, de 22 maart beweging in Frankrijk, de SDS in Duitsland, Provo in Nederland, de Zengakuren in Japan, en de verschillende bewegingen voor burgerrechten, voor dienstweigering en voor studentenmacht in de Verenigde Staten. In vroegere jaren werden die kansen geboden door de actieve sindikalistiese perioden in Frankrijk, Spanje, Italië, Nederland, de Verenigde Staten en Rusland en vooral door de russiese en de spaanse revolutie. In de autoritaire en gewelddadige revoluties in Azië, Afrika en Latijns Amerika van de laatste jaren was dat minder het geval. Weer wel in de opstandige bewegingen in Hongarije in 1956, in Frankrijk in 1968 en in Polen in 1970.

Het is opvallend dat de autoriteiten in verschillende kommunistiese landen de laatste tijd weer beginnen te klagen over anarchistiese verschijnselen. Met name is dat het geval in Rusland en China.

De samenlevingen komen voort uit onze behoeften, de regeringen uit onze slechte eigenschappen. De samenlevingen bevorderen ons geluk positief door onze goede eigenschappen te bundelen, de regeringen doen hetzelfde negatief door onze slechte eigenschappen in toom te houden. De samenlevingen zoeken wat de mensen verbindt, de regeringen waarin de mensen verschillen. Een samenleving is een beschermer, een regering een straffer. Een samenleving is altijd een zegen, een regering is op zijn best een noodzakelek en op zijn slechtst een onverdraaglek kwaad.

THOMAS PAINE

(Common Sense, Philadelphia, 1776)

Vergeet nooit dat regeren een kwaad is, een aanslag op het eigen oordeel en het eigen geweten van de mensen. Misschien moeten we het tijdelijk aanvaarden als een noodzakelek kwaad, maar als vrienden van de rede en van de mensheid moeten we het zoveel mogeek inperken en voortdurend opletten of de menseleke geest langzamerhand zo verlicht is dat het regeren weer verder kan worden ingeperkt.

WILLIAM GODWIN

(An Enquiry Concerning Political Justice, 1793)

'Je bent een republikein.' 'Ja, dat is zo maar het woord republikein zegt niet zoveel. Res publica is het algemeen belang. Iedereen die in het algemeen belang is geïnteresseerd (onder wat voor regering ook) kan zich dus republikein noemen. Zelfs een koning is een republikein.' 'Goed, dan ben je een democraat.' 'Nee.' 'Wat, ben je monarchist?' 'Nee.' 'Konstitutionalist?' 'God beware me.' 'Aristokraat dan?' 'Het lijkt er niet op.' 'Wil je een gemengde regering?' 'Dat al helemaal niet.' 'Wat ben je dan?' 'Ik ben anarchist.' 'O, ik snap het al. Je houdt me voor de gek. Dat is een aanval op de regering.' 'Absoluut niet. Ik heb een geloofsbelijdenis afgelegd. Ik ben voor orde maar ik ben anarchist in de volle betekenis van het woord.'

PIERRE-JOSEPH PROUDHON

(Wat is eigendom? Parijs, 1840)

Ik ben geen kommunist. Het kommunisme trekt alle krachten van de samenleving naar zich toe en legt ze in de handen van de staat. Ook alle eigendom komt onder het kommunisme in handen van de staat. Ik wil juist de afschaffing van de staat, de totale uitroeiing van het beginsel van de gezagsuitoefening en de bescherming door de staat. Onder het mom de mensen beschaving en verantwoordelijkheidsgevoel bij te brengen heeft de staat de mensen tot nu toe alleen maar tot slavernij gebracht, vervolgd, uitgebuit en verpest. Ik wil een samenleving en een kollektieve of so-

ciale eigendom die van onderop zijn georganiseerd en niet van bovenaf door een of ander gezagsapparaat.

MICHAEL BAKOENIN

(Toespraak voor het Verbond voor Vrede en Vrijheid.
Bern, september 1868)

Andere literatuur over het anarchisme:

- Anton Constandse, Anarchisme van de daad. Kruseman, Den Haag
- Daniel Guérin, Het anarchisme. Bruna, Utrecht
- Arthur Mendes-George, Anarchisten in de 20e eeuw. Anarchistische Uitgaven, Spuistraat 62, Amsterdam

Nederlandse anarchistiese bladen:

- De Vrije Socialist, Jekerstraat 18, Dordrecht
- De AS (Anarchosindikalist). Adm. SPUW, Postbus 17, Driebergen

Biblioteken met veel literatuur over het anarchisme:

- Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis,
Herengracht 262-266, Amsterdam
- Centre International de Recherches sur l'Anarchisme
Av. de Beaumont, 1012-Lausanne, Zwitserland
Postrekening Lausanne 10250-69

Leden van het CIRA kunnen er gratis lenen. Alleen de terugzendkosten zijn voor hun rekening. Niet-leden betalen een bedrag per titel. Lidmaatschap SF 15 per jaar inklusief abonnement op het halfjaarleks bulletin. Dit abonnement alleen kost SF 8 per jaar. Het bulletin bevat steeds een aantal artikelen en boekbesprekingen plus een grote lijst van voornamelijk in Europa en Amerika nieuw verschenen boeken en brochures. De artikelen en boekbesprekingen zijn in het frans, duits, engels, italiaans of spaans. Proefekemplaren kunnen worden aangevraagd.